

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

PERCIPOVANÝ VLIV KŘESŤANSKÉ VÝCHOVY NA HODNOTOVOU ORIENTACI V DOSPĚLOSTI

PERCEIVED INFLUENCE OF CHRISTIAN EDUCATION ON THE VALUES ORIENTATION IN ADULthood

Vypracovala: Petra Kučerová
Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Jiří Kressa

České Budějovice 2014

PODĚKOVÁNÍ

Velmi děkuji za cenné rady, metodiku a připomínky vedoucímu bakalářské práce panu Mgr. Jiřímu Kressovi, které mi poskytl při zpracování mé práce. Dále děkuji všem manželským párům za vstřícné přijetí a nahlédnutí do jejich soukromí, čímž mi umožnily uskutečnit výzkum. V neposlední řadě děkuji mé rodině a snoubenci za podporu při studiu a největší dík patří Bohu.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 21. června 2014

Kučerová Petra

ABSTRAKT

Cílem práce bylo studovat vliv a předávání křesťanské výchovy v rodinách v naší moderní společnosti.

Charakter této bakalářské práce je teoreticko-empirický. Celá práce je rozdělena do dvou hlavních částí. První část je zaměřena teoretickým pohledem na křesťanské morální hodnoty a svědomí. S pomocí oficiálních dokumentů katolické církve se práce zabývá křesťanským pohledem na morální hodnoty ve společnosti, mravní jednání a svědomí. Práce specifikuje pojmy manželství, rodina. Jejich úlohu a funkce. Pozornost je věnována otcovství a mateřství a psychologickému vlivu na dítě. Dále se práce zabývá výchovou dětí v křesťanské rodině a jejími způsoby, které jsou založené na předávání víry a křesťanských morálních hodnot. Poslední kapitola teoretické části rozebírá otázku společenství jako setkávání věřících rodin. Výzkumná část se zaměřuje za pomoci semistrukturovaných rozhovorů na vliv křesťanské výchovy a hodnotovou orientaci v rodině a zjišťuje předávání křesťanských morálních hodnot v rámci křesťanské (i ateistické) výchovy a rodiny.

KLÍČOVÁ SLOVA

Morální hodnoty, svědomí, manželství, rodina, křesťanská výchova

ABSTRACT

The aim of the study was to investigate the role and handover of christian education in the modern society families.

The study theoretic-empirical character. The whole study is divided in to two main parts. The first part is focused on the theoretic view of the christian moral values and the conscience, reviewing the christian view on moral values in our society, with moral behaviour and with conscience. In this part of the study terms as marriage, family and its task, composition and function are specified. The great attention is given to fatherhood, motherhood and psychological impact on the child and the whole childhood. Furthermore the study is concerned with forms of children education in a christian family, which are based upon handover of the christian faith and christian moral values. The last chapter of this theoretical part of the study analyses the question of community as the place of church or faithful families meeting.

The second part of this study consists of my own research that, is focused on the influence of the christian education and sense of moral and social values in family. This part evaluates the handover of the christian moral values in the faithful and atheist families. The data were acquired by semistructuralized conversations.

MAIN KEYWORDS

Moral values, conscience, marriage, family, christian education

OBSAH

Úvod	8
1 Morální hodnoty a svědomí	10
1.1 Definice morálky a hodnot	10
1.2 Mravní jednání a svědomí	16
2 Manželství a rodina	19
2.1 Manželství jako svátost	19
2.1.1 Manželský život.....	21
2.2 Rodina.....	22
2.2.1 Mateřství, otcovství a jejich vliv na dítě	24
2.2.2 Úloha matky.....	25
2.2.3 Úloha otce.....	26
3 Rodinná výchova a křesťanská výchova.....	29
3.1 Rodinné prostředí a výchova	29
3.2 Pojetí křesťanské výchovy	32
3.2.1 Katecheze v rodině.....	36
3.2.2 Dialog víry s Bohem.....	37
3.2.3 Modlitba	38
3.2.4 Svaté písmo v rodinné katechezi	41
3.2.5 Bohoslužba.....	42
3.3 „Boží“ společenství.....	44
4 Empirická část – výzkum	45
4.1 Cíl výzkumu	45
4.2 Výzkumný problém	45
4.3 Výzkumná metoda a výzkumný postup sběru dat.....	46

4.3.1	Otázky kvalitativního výzkumu	46
4.4	Způsob záznamu údajů a analýza dat.....	47
4.5	Interpretace zkoumaných dat.....	48
4.5.1	Interpretace jednotlivých či sdružených otázek z rozhovorů.....	48
4.6	Výsledky výzkumu	53
4.6.1	Kategorizace kódů	54
4.7	Shrnutí výzkumu.....	55
Závěr		57
Seznam použité literatury.....		60
Přílohy.....		63

ÚVOD

Morálka – v dnešní době slovo často řečené, skloňované ale i zavržované a někdy i zamítané. V bakalářské práci je nastíněn odborný výklad morálky, hodnot a svědomí, který přivádí k otázce - kde je pomyslná hranice, kterou nepřekročit? A pokud ano, tak jaké důsledky vyplývající z ní má člověk očekávat. Tím plynule morálka přechází ve svědomí jako důsledek konání člověka. Právě o této problematice pojednává první kapitola bakalářské práce. Hodnoty, morální hodnoty a dokonce křesťanské hodnoty, značný rozdíl? Bakalářské práce rozebírá tuto na pohled složitou otázku a odpovídá - člověk žijící společensky a morálně vhodným způsobem nemusí být žádného vyznání.

Jelikož jsem vyrůstala a pohybuji se ve věřícím, resp. křesťanském prostředí, které můj život směřuje a ovlivňuje, zajímal mě pohled na morální křesťanské hodnoty v pojetí křesťanských rodin a vliv výchovy k hodnotám na hodnotovou orientaci v dospělosti, resp. předávání hodnot z generace na generaci. Pojmula jsem tento pohled více do hloubky a v bakalářské práci se opírám o nauku římskokatolické církve. Nechybí pohled také psychologický a ryze lidský.

Aby křesťanská rodina byla opravdu křesťanskou rodinou předchází tomuto úseku života, zcela podstatný, pro některé formální zlom – manželství. O manželství – jako jedné ze svátostí, resp. viditelném znamení, skrze které k člověku přichází neviditelný Bůh a skrze svátost Bůh žehná manželům – vypráví a uděluje rady kapitola druhá.

Rodinné prostředí a výchova v něm dítě mnohdy ovlivňuje po celý jeho budoucí život. Toto prostředí působí ve vztazích, které dítě navazuje, v manželství do kterého následně vstupuje a v rodině kterou zakládá. Výchova a hodnoty z ní přejímané určují v lepším případě pocit jistoty, lásky, řádu a bezpečí, v tom opačném působí dezorientačně a s touhou po změně. V křesťanském prostředí je velmi dobrá živná půda pro výchovu k vhodným společenským křesťanským hodnotám. Značným pomocným vodítkem je např. Desatero Božích přikázání. Neopomenutelný je vzor a příklad rodičů, kteří se s Boží pomocí a důvěrou snaží o to, aby nenásilně svým dětem předávali víru a ukazovali, že život s Bohem se vyplatí žít. Aby nastupující generace snadněji pochopila, že má i jiného Otce než biologického, tak nám třetí kapitola vypráví o katechezi v rodině a to včetně rodinné a křesťanské výchovy. Dále nás kapitola

seznamuje s modlitbou, a s tím, jak ji lépe uchopit a dětem přiblížit pomocí biblických příběhů Boha Stvořitele a dále nás uvádí do bohoslužby a jejího prožívání jako nestresujících a příjemných chvil setkání s Tím, kdo mě má rád.

Dětem je přirozené učení nápodobou a je skvělé, když mohou pozorovat i jiné děti vyrůstající v křesťanských rodinách. Velkým přínosem jsou křesťanská společenství rodin, kde je obohacující sdílení všedních radostí i starostí podložených modlitbou a četbou Písma Svatého.

Cílem ve výzkumné části bakalářské práce, je zjistit pomocí rozhovorů s rodiči, vliv morálních hodnot předávaných ve výchově bez důrazu na křesťanské morální hodnoty a v rámci křesťanské výchovy s důrazem na křesťanské morální hodnoty, které formují život člověka od dětství do dospělosti.

1 MORÁLNÍ HODNOTY A SVĚDOMÍ

Jan Pavel II. (1992, s. 14) vnímá jako nutnost, aby si všichni znovu uvědomili prvenství mravních hodnot, které jsou hodnotami lidské osoby jako takové. Zdůrazňuje, že pochopit konečný smysl života a jeho základní hodnoty – to je veliký úkol, má-li se dnešní společnost obnovit.

1.1 Definice morálky a hodnot

Dle Fuchse (2003, s. 11, 13) má mravnost (morálka) dvě funkce. Fuchs rozlišuje funkci regulační – nazývá ji morálkou – a funkci opravňující úvahu, která čin ospravedlňuje – označuje si ji termínem etika. Dále uvádí, že úlohou morálky jeutvářet pravidla jednání, která by umožňovala vyhnout se jak jen to je možné neštěstí, a co nejvíce podporovala dosažení štěstí.Fuchs (2003, s. 19) upozorňuje také na to, že morálka má ještě jinou funkci než odpovídat na potřeby společnosti. Je tu rovněž proto, aby společnosti kladla otázky týkající se hodnot, již žije, opodstatněnosti jejich pravidel a norem.

Heidbrink (1997, s. 61 – 62) rozvádí Piagetovo nazírání na dva typy morálky, morálku heteronomní a autonomní.Heteronomní morálka spočívá na morálním nátlaku dospělých a vyvolává u dítěte morální realismus. Tak Piaget označuje dětský sklon dívat se na povinnosti a k nim vztahující hodnoty jako na cosi vnějšího, objektivně daného. Následně dítě považuje každé jednání, které je ve shodě s pravidly dospělých, za dobré, a každé jednání porušující pravidla za špatné. Rodiče to mohou bez delšího rozmýšlení potvrdit: pravidlo je vzato doslova, a nepochopeno podle svého smyslu. Morálnímu realismu odpovídá objektivní pojetí odpovědnosti – svou roli tu hraje nikoli záměr, ale skutečný důsledek jednání.

Autonomní morálka spočívá oproti tomu ve spolupráci a kooperaci dětí mezi sebou. Jednostranná úcta k rodičovské autoritě je nahrazena vzájemným respektováním dětí. Teprve když je vzájemné respektování natolik silné, že v jednotlivci vyvolává požadavek, aby s druhými jednal tak, jak by byl rád, aby druhí jednali s ním, podaří se přechod k autonomní morálce.

Heidbrink (1997, s. 63) upozorňuje na to, že mezi heteronomní a autonomní morálkou však Piaget vyzdvíhal ještě jedno „mezistadium“, v němž se již dítě neorientuje výhradně na dospělou autoritu, nýbrž na zevšeobecnělá pravidla. Autonomie se zde „uskutečňuje jen z poloviny“, neboť je stále ještě nahlížena jako cosi vnuceného zevnějšku. Podle Heidbrinka (1997, s. 66), který uvádí, že se podrobný přehled relevantních empirických zkoumání k Piagetově teorii morálního usuzování nachází u T. Lickony (1976). Za potvrzené lze podle Lickony považovat především tyto domněnky: Morální usuzování se vyvíjí v závislosti na věku a zkušenosti, stejně jako na sociálním a kulturním prostředí. Podle jeho názoru spočívá např. víra v autoritu u heteronomní morálky méně na jednoznačné úctě k dospělým, jako spíše na realistickém přiznání jejich větší moci.

Fuchs (2003, s. 9) chápe, že morálka vyrůstá z uvědomění si nutných vazeb, které nás poutají k druhým, ale myslí si, že morálka je špatnou morálkou, když zapomíná na pozitivní možnosti spjaté se strukturou lidské existence, na respekt v oblasti vztahů společenských a politických, na spravedlnost ve vztazích ekonomických (v nejširším slova smyslu) a na uznání ve vztazích osobních. (2003, s. 19). Jan Pavel II. (1994, s. 74) upozorňuje, že posuzovat morálku nelze, nepřihlíží-li se k tomu, zda svobodné rozhodnutí o určitém jednání odpovídá nebo odporuje důstojnosti a celkovému povolání lidské osoby. V každém rozhodnutí je vždy zahrnut i vztah dobré vůle vůči různým dobrům a zlům, jež přirozený zákon udává jako dobra, o něž je třeba usilovat, nebo zla, kterých se máme vyvarovat. Považuje lidské skutky za morální skutky, poněvadž dávají najevo a určují dobrotu či špatnost samého člověka, který je koná. (1994, s. 78) a dodává to, že v každé oblasti osobního, rodinného, společenského a politického života morálka – založená na pravdě a v pravdě též otevřená pro skutečnou svobodu – poskytuje nenahraditelnou a nesmírně cennou službu nejen jednotlivcům, pro jejich růst v dobro, nýbrž i společnosti a jejímu opravdovému rozvoji. (1994, s. 107).

Fuchs (2003, s. 13) shrnuje skutečnost: morálka existuje, je všudypřítomná a mnohotvárná. Dle Cakirpalogla (2004, s. 309) má nejvyšší stupeň morálky základ v systému osvojených a vybudovaných principů a hodnot. Cakirpaloglu (2004, s. 355) cituje definici sociologa Mihaila Popoviče z jeho díla Problémy společenské struktury:

„Hodnoty představují společenské standardy, kterými jsou regulovány činnost a chování lidí ve společnosti. Hodnoty určují, co je třeba dělat, oceňovat, k čemu směřovat.“ Pojem hodnoty podobně chápe i Rot, říká: *„Hodnoty označují ideje nebo situace, o kterých existuje přesvědčení, že představují něco dobrého, žádoucího, něco, k jehož realizaci je třeba směřovat.“* cituje Cakirpaloglu (2004, s. 354). Jinou definici nabízí Fuchs (2003, s. 53) podle něj jsou hodnoty abstraktní skutečnosti, které se nám nabízejí, abychom si je zvolili, a dále jsou svázány s pohledem na svět a člověka, jak se vyvíjel v průběhu času konfrontací s těžkostmi a nadějami sociální zkušenosti.

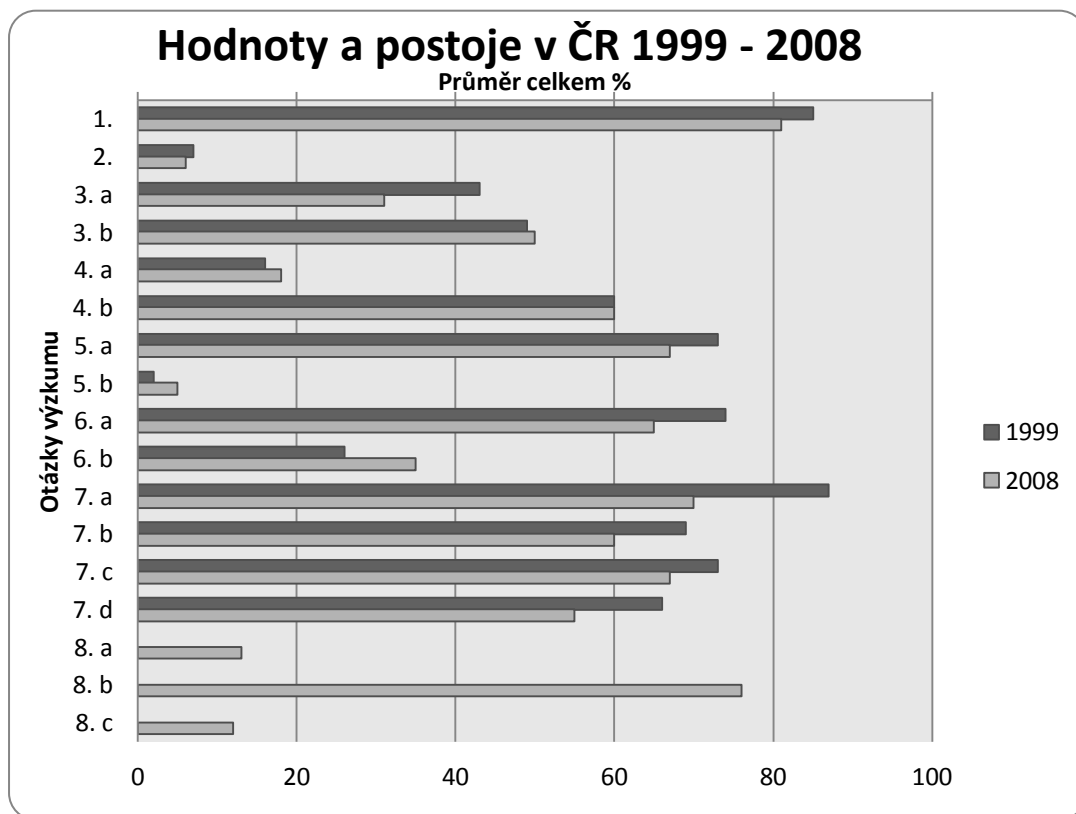
Bogliolo (1980, s. 266) vnímá, že osobní hodnoty v manželství mají trojí rozměr: rozměr vzájemného (dvojitého) vztahu manželů a potom rozměr dětí. Plnost rodinných hodnot si vyžaduje přítomnost této trojí osobní složky. Vyloučením jedné z nich vzniká z manželství, podle Bogliola (1980, s. 267), svévolný egoistický svazek s omezením osobních hodnot vlastních rodině. Bogliolo upozorňuje, že je to omezení osobních hodnot manželství, kterého je podstatou být spolu, a nerozlučného vzájemného zdokonalování osob manželů a velkodušného darování osobních hodnot dětem. Cakirpaloglu (2004, s. 387) zdůrazňuje význam kvality vztahů uvnitř rodiny: citově blízké a důvěrné vztahy v rodině usnadňují přenos rodinných a společensko-kulturních hodnot na mladší členy a také podporují stabilitu již vytvořených hodnot a jejich nespoutaný projev. Dodává, že hodnotové a charakterové vlastnosti dítěte staršího 10 let se stále více profilují a podobají dospělým osobám. Věk kolem 10 let představuje významnou hranici, kdy hodnotový systém jedince je natolik formován, že umožňuje přesné předvídání budoucího směru vývoje individuálních hodnot. I Helus (2004, s. 111) poukazuje na to, že kolem deseti let věku dochází k podstatné změně – přechodu k autonomní morálce. Dítě zjišťuje, že názory lidí na správné a nesprávné jednání se liší – že správnost nebo nesprávnost jednání závisí také na situaci, v níž se rozhodujeme. Jan Pavel II. (1992, s. 43 – 44) hovoří o tom, že rodiče musí pěstovat v dětech s důvěrou a odvahou základní hodnoty lidského života. Děti mají vyrůstat v přiměřené svobodě vzhledem k užívání hmotných dober a osvojit si jednoduchý a nenáročný způsob života. Dle Ferrera (2004, s. 45) odborníci i laici říkají, že „je třeba obnovit hodnoty rodiny“. Rodina a hodnoty jsou dvě klíčová slova, jediné možné zbraně, pomocí kterých se lze proti současné podobě světa postavit. Hodnoty, které by byly, podle Ferrera, kořeny i

křídly. Hodnoty pevné, jichž by bylo možné se pevně držet a zakořenit v nich život, a křídla – duchovní síly.

Ferrero (2004, s. 46) dodává, že současná společnost své „hodnoty“ vnucuje s vychytralostí a silou, s dusivou a rafinovanou taktikou. Radí nám, abychom se mohli silnému systému postavit, musíme mít systém ještě silnější. Rodiče musí mít hierarchický, pevný a strukturovaný hodnotový systém. Základní hodnota, pro kterou se rodina rozhodne, s sebou nevyhnutelně „nese“ další řadu hodnot, až se nakonec vytvoří celý hrozen nebo struktura. Ferrero uvádí příklad, když za základní hodnotu zvolíme důstojnost lidské osoby, protože ta je Božím obrazem, „vytáhne“ nám s sebou mír, život a také ekologii a ta zase hodnoty nutné k jejímu uskutečňování jako svobodu, odpovědnost, solidaritu, spravedlnost, tvořivost, niternost. Ferrero dále rozebírá, že jejich přirozeným důsledkem budou konkrétní každodenní postoje – přátelství, dobrota, porozumění, zdvořilost, statečnost, věrnost, důvěra, velkorysost, pracovitost, poctivost, poslušnost, řád, optimismus, trpělivost, vytrvalost, modlitba, rozumnost, stud, vděčnost, zbožnost, úcta, prostota, upřímnost, naděje, střídmost, společenskost, oběť, atd. Manželé jsou ve svém mravním životě povoláni na neustálou cestu růstu, zdůrazňuje Jan Pavel II. (1992, s. 41), a vede je upřímná, hledající touha stále lépe poznávat hodnoty, chráněné a rozvíjené Božím zákonem, i čestná a pohotová vůle uskutečňovat tyto hodnoty při svých konkrétních rozhodnutích.

Cakirpaloglu (2004, s. 391) shrnuje, že obecnou stabilizaci a prevenci hodnot před vnější intervencí podporují emocionální a sociální jistota osobnosti, veřejné uznání vlastních hodnot, propojení hodnoty s vnitřním systémem hodnot, přesvědčení a postojů osobnosti, systematická, záměrná hodnotová příprava prostřednictvím vzdělání, náboženstvím atd.

Zkoumat hodnoty a postoje lidí je důležité z nejrůznějších důvodů. Jedním z nich je důvod prognostický: na základě zjištěných hodnotových preferencí lze usuzovat budoucí chování. Hodnoty a postoje v ČR – svým způsobem jsou to čísla jedinečná, neboť pocházejí ze série opakovaných výzkumů, které v ČR proběhly v rámci rozsáhlého mezinárodního srovnávacího projektu European Values Study (EVS) – Evropský výzkum hodnot. Časové údaje – opakovaný výzkum po devíti letech – nám umožňují zjistit, jak se vyvíjejí určité hodnotové preference a postoje v České republice. Údaje umožňují vnímat proces proměny české společnosti – kulturní, hodnotové. Hodnoty jsou standardem, který řídí a ovlivňuje jednání, postoje a hodnocení. Hodnoty ale také naznačují preference výsledků, které lidi usilují ve svém životě, a samozřejmě preference pro určitý typ chování. Proměna hodnot se tak zdá být zcela zásadní podmínkou pro jakoukoliv společnost. (2009, s. 13 – 14).

1. Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?
2. Jak je ve Vašem životě důležité náboženství?
3. Nezávisle na tom, zda chodíte do kostela nebo ne, mohl (a) byste říci, že jste:
 - a) věřící
 - b) nevěřící
4. Jak je důležitý ve Vašem životě Bůh?
 - a) velmi důležitý
 - b) vůbec nedůležitý
5. Jak je podle Vás důležitá pro manželství ochota diskutovat o problémech, které mezi manžely vyvstávají?
 - a) velmi důležitá
 - b) nepříliš důležitá
6. Jaký je Váš názor na vztah dětí k rodičům
 - a) rodiče musíme ctít
 - b) rodiče nemusíme ctít, pokud si to nezaslouží

7. Které z následujících vlastností považujete za důležité pro děti?
- a) slušnost
 - b) samostatnost
 - c) pracovitost
 - d) pocit odpovědnosti
8. Jaký je Váš postoj ke společnosti, v níž žijeme? (v roce 2008 nebyla otázka součástí výzkumu)
- a) společnost je třeba radikálně změnit revoluční akcí
 - b) společnost musí být postupně zdokonalována reformami
 - c) společnost musíme udatně bránit proti všem změnám

(Zdroj: Hodnoty a postoje v ČR 1991 – 2008 /pramenná publikace European Values Study/)

1.2 Mravní jednání a svědomí

Cakirpaloglu (2004, s. 82) si myslí, že podle katolické mravouky má mravní jednání člověka dva cíle: cíl blízký – osobní zdokonalení člověka – a cíl poslední – dosažení věčné blaženosti a sjednocení se s Bohem. Těchto cílů lze dosáhnout dodržováním zásad obsažených v Desateru zákonů Božích a také pěstováním následujících mravních hodnot: plnění osobních povinností, sebezapírání, umrtvování, útěk před hříchem a cvičení se ve ctnostech. Přitom Cakirpaloglu dále uvádí, že spolu s modlitbou a upřímným pokáním z vlastních hříchů pokora tvoří jádro katolické morálky a že z rané etapy svého vývoje přineslo křesťanství hodnoty rovnost, pravdy a humanizmu, které jsou i dnes považovány za nejvyšší cíle (Cakirpaloglu 2004, s. 79). Dále Cakirpaloglu (2004, s. 148) hovoří o tom, že hodnotové cíle a preference pak souvisí s vývojem životního stylu, na jehož tvorbě se podílí raná zkušenost jedince s vlastním okolím.

Boží Desatero není podle Simajchla (1988. s. 5) svěrací kazajka omezení a zákazů – to je deset ukazatelů k životu ve svobodě, v pravém člověčentsví. Považuje starozákonní desatero za jakési mravní minimum, které může splnit každý člověk. (1988, s. 44). Jan Pavel II. (1994, s. 101) také chápe že, všeobecné a neměnné morální normy mají sloužit jednotlivci i společnostia upozorňuje že, ve vztahu k morálním předpisům, které

zakazují vnitřní zlo, neexistují pro žádného výsady a výjimky. Není žádný rozdíl mezi tím, kdo je pánem světa, a tím, kdo je posledním „ubožákem“ na této zemi. Před morálními požadavky jsme si všichni rovni a dodává, že morální předpisy, především ty negativní, jež zakazují zlo, tak projevují svůj význam a sílu, a to jak morální tak i sociální: tím, že chrání neporušitelnou osobní důstojnost každého člověka, slouží i k zachování lidské sociální vazby a k jejímu správnému a úspěšnému vývoji (1994, s. 103).

Simajchl také radí *„Přijmi za řídící princip svého života Desatero Božích přikázání a lásku dvou hlavních přikázání. To ti pomůže uchovat tvé svědomí citlivé, to ti pomůže zorientovat se v každé situaci, jak a co je správné,“* (1988, s. 6).

Definici svědomí nám předkládá Fuchs (2003, s. 54) který ji chápe jako schopnost člověka poznat svůj skutečný stav, určit jej a posoudit. Schopnost člověka vynášet soudy o mravní hodnotě vlastních činů. Také zdůrazňuje důležitost výchovy svědomí. Jejím cílem je podle Fuchse (2003, s. 32) nepochybně poskytnout svědomí správná měřítka k posuzování předpokládaných morálních pravidel (a jejich mezí) vzhledem k etickým požadavkům v pravém slova smyslu. Fuchs vymezuje výchovu ke svědomí jako výchovou ke svobodě a odpovědnosti. Podle něj jde o to zasvětit dítě do mravních norem potřebných pro život ve společenství; ukázat mu nejen to, že jsou nepostradatelné, ale přísliby, které v sobě ukrývají. Naučit ho, že tato pravidla jsou dobrá potud (a jenom potud), pokud se snaží rozvíjet v mezilidských vztazích solidaritu, rovnoprávnost a lásku. Jan Pavel II. (1992, s. 14) se rovněž zmiňuje o výchově mravního svědomí, uschopňujícího každého člověka, aby poznával vhodné způsoby, jak je může uskutečnit podle své původní vlastní pravdy, a stávat se takto hlavní, naléhavou a neopominutelnou nutností.

Jan Pavel II. k nám promlouvá ve své encyklice Veritatis splendor – O základech morálního učení církve o tom, že mravní svědomí neuzavírá člověka do nepřekročitelné a neproniknutelné osamocenosti, naopak činí ho přístupným Božímu volání a hlasu. V tom a v ničem jiném spočívá veškeré tajemství a důstojnost morálního svědomí; totiž v tom, že svědomí je místem a svatým prostorem, v němž Bůh promlouvá k člověku (1994, s. 65). Na jiném místě své encykliky Jan Pavel II. (1994, s. 70) upozorňuje na to,

že zdrojem správných úsudků svědomí je ve skutečnosti „srdce“, které se obrátilo k Pánu a lásce vůči dobru.

2 MANŽELSTVÍ A RODINA

„Láska k rodině znamená vážit si jejích hodnot a možností a stále je zvelebovat. Láska k rodině znamená rozpoznávat nebezpečí a zla, která ji ohrožují a bojovat proti nim. Láska k rodině dále znamená usilovat o vytváření ovzduší, příznivého pro její rozvoj a růst.“

Jan Pavel II. (1992, s. 94).

2.1 Manželství jako svátost

V církvi se manželství, podle Grüna (2010, s. 10), uzavírá slavením svátosti (sacramentum) manželství. Latinské *sacrare* doslova znamená zasvětit, učinit svatým, posilnit a zpečetit a hovoří o tom, že pokud církev chápe manželství jako svátost, znamená to, že zaslíbení dvou lidí sobě navzájem hluboce souvisí s Bohem a také církev manželství posvěcuje, čímž je činí svatým a naplněným Božím požehnáním. Dává tím manželům naději, že jejich svazek nebude možné zlomit ani zničit. Kasper (1997, s. 65) se zabývá tím, jak učinit pohled na manželství srozumitelný na základě křesťanské víry a vnímá, že jako všechny ostatní svátosti je i manželství svátostí víry. Jako ke svátosti k němu tudíž lze přistupovat pouze ve víře a křesťansky jej lze prožívat jen na základě víry. Jan Pavel II. (1992, s.19) uvádí, že díky svátostnému charakteru manželství se muž a žena spojují nejhlubším způsobem a nerozlučně. Svátostné znamení dělá z jejich vzájemné sounáležitosti obraz Kristova vztahu k církvi a zdůrazňuje, že všichni manželé jsou podle Božího plánu povoláni ke svátosti v manželství a toto vznešené povolání se uskutečňuje v té míře, v jaké je lidská osoba schopna odpovídat na Boží přikázání a důvěřuje s jasnou myslí v Boží milost a v oporu vlastní vůle (1994, s. 41). Grün (2010, s. 17) doplňuje, že manželství nestojí jen na lidské vůli, ale na důvěře v Boží milost. Jen díky ní je možný trvalý společný život.

Pavel VI. (1991, s. 12) vnímá že, manželství není výtvorem náhody nebo slepého působení přirozených sil. Zdůrazňuje moudrost a prozíravost ustanovení Bohem Stvořitelem, který skrze člověka projevuje svoji lásku.

Grün (2010, s. 10) pohlíží na svátost manželství také tak, že Kristus uzdravuje a proměňuje lásku dvou lidí, která je neustále křehká a ohrožená sobeckými nároky, falešnými představami a nedorozuměními. Přesnou představu o manželské lásce chápe Pavel VI. (1991, s. 13) tím, že především je láska plně lidská, to je smyslová i duchovní. Není to tedy pouhý výraz pudu a citu, ale též a hlavně úkon svobodné vůle. Jejím prostřednictvím má být láska v každodenních radostech a bolestech nejen udržována, ale má také růst. Pavel VI. vyzdvihuje důležitost toho, aby se manželé stali jedním srdcem a jednou duší, aby společně dosáhli své lidské dokonalosti. Dále Pavel VI. hovoří o lásce úplné, podle něj to je zvláštní forma osobního přátelství, v němž manželé vše bez neoprávněných výjimek nebo ohledu jen na vlastní pohodlí velkodušně sdílejí. Kdo svého manžela opravdu miluje, nabádá Pavel VI, nemiluje jej pro to, co od něho přijímá, ale pro něho samého, pln radosti, že ho může obohatit tím, že se mu sám dává. Mimo jiné dle Pavla VI. je též láska věrná a výlučná až do smrti. Tak ji chápou ženich a nevěsta v den, kdy se dobrovolně a s plným vědomím spojují manželským poutem. Grün (2010, s. 8) tedy rozvádí, když dva lidé přijímají jeden druhého takového jaký je, a říkají-li ano všemu, co je v druhém přítomno, vzniká prostor, v němž se každý může víc a víc připodobňovat tomu, co s ním Bůh zamýšlí. „Ano“ mého partnera v manželství je pro mě svorníkem, který mě spojuje i s tím, co je na nás dvou rozdílné i co je protikladné. Grün (2010, s. 8) upozorňuje, že toto „ano“ má hluboký význam. Kdo říká při svatebním obřadu „ano“, ten svého partnera zcela a definitivně přijímá. To je však možné jen tehdy, řekne-li toto „ano“ nejdřív sám sobě, když bez výjimky akceptuje sebe sama. Dle Benedikta XVI. (2010, s. 36) je každé manželství dozajista plodem svobodného souhlasu muže a ženy. Pavel VI. (1991, s. 13) uzavírá pojetí lásky její plodností, která se neomezuje pouze na společenství manželů, ale usiluje o pokračování, probouzení nových životů.

2.1.1 Manželský život

Grün (2010, s. 45) radí, aby našim důležitým úkolem v manželství bylo vidět druhého takového, jaký skutečně je, a stále se osvobozovat od představ, které jsme na něj přenesli a které nám zakrývají pohled na jeho vlastní hodnotu. Benedikt XVI. (2010, s. 91 – 92) si myslí, že ale i dnes je možné, aby manželé těžkosti překonávali a svému povolání zůstali věrní, aby se v modlitbě utíkali o pomoc k Bohu a zvláště vytrvale ke svátostem, především k eucharistii. Grün (2010, s. 10) spatřuje, že díky Božímu požehnání jsou manželé k sobě navzájem něžnější, otevřenější, milosrdnější a láskyplnější, protože jsou Bohem obdařeni mocí být jeden druhému prostředníky Boží lásky a proto je podle Grüna (2010, s. 59) důležité, abychom svému partnerovi sdělovali všechno: svoje silné stránky i slabosti, dokonce i vlastnosti, které sami u sebe neradi vidíme, které nás samotné obtěžují, protože neodpovídají ideálu, který jsme si vytkli. Upozorňuje na otevřenost, díky které vzniká v manželském vztahu jistota, že manželé jeden druhého, a to právě takového, jaký skutečně je, přijímají a milují. Grün ale také radí, že otevřenost musíme stále znovu obnovovat a Křivohlavý (2005, s. 13) se přidává *„jak manžel, tak manželka by si měli udělat dostatek času na společné chvíle, aby spolu hovořili, spolu něco dělali, popřípadě dokonce něco vytvářeli“*. Křivohlavý (2005, s. 40) dále rozvádí slovo „komunikace“, to znamenalo v latině původně „učinit něco společným“. Tedy to, co je tvé, je i mé – ať jde o cokoli. Má radost se komunikací stává tvou radostí, a tím i radostí dvojnásobnou, má těžkost se tak stává i tvou těžkostí, a tím i mou těžkostí poloviční. Komunikace v manželství umožňuje unést víc, než unese jeden: všechno se totiž rozdělí. Navíc umožňuje prožívat i více radosti.

Především Benedikt XVI. (2010, s. 49) vnímá hluboký mezosobní vztah mezi manželem a manželkou, který podporuje vzájemná náklonnost a porozumění a dodává, že manželský život, se stává pramenem štěstí a pokoje, dokáže-li zachovávat čistotu, a to uvnitř manželství i mimo ně. (2010, s. 41 – 42). Hodnotou – a sice nevyčísitelnou je v chápání Křivohlavého (2005, s. 21) to, když je jeden na druhého hodný, když jsou manželé k sobě laskaví a něžní, když jeden druhého pohladí, když se na sebe usmějí, když se jeden snaží druhému vyhovět. Negativní hodnotou rozumí Křivohlavý zlostné chování, když jeden na druhého vrčí, když je mrzutý, truceje, nemluví, když se kaboní a

mračí, když je hrubý, zlý, tvrdý či necitlivý. Eggerichs (2012, s. 21) hovoří o souvislosti mezi láskou a úctou, které jsou klíčem k řešení jakéhokoli problému v manželství. Podle Eggerichse (2012, s. 22) když muž pociťuje manželčinu neúctu, je pro něho obzvláště těžké ji milovat. Dále vidí to, když žena cítí manželovu nelásku, je pro ni obzvláště těžké vážit si ho. Eggerichs (2010, s. 23) radí: „*Klíčem k vytvoření manželových láskyplných citů k manželce je dávat mu najevo bezpodmínečnou úctu*“ a ženám „*Muži potřebují a touží po tom, aby jim jejich manželky prokazovali čest a úctu*“, (2010, s. 53).

Jan Pavel II. (1992, s. 26) spatřuje že, dar svátosti je pro křesťanské manžele současně povoláním i přikázáním, aby si přes všechny zkoušky a těžkosti zůstali vždy věrní, ve velkodušné poslušnosti k svaté vůli Pána. „*Co Bůh spojil, ať člověk nerozlučuje*“ *Mt 19,6*. Svátost manželství, jak ji zdůrazňuje Jan Pavel II. (1992, s. 19), uschopňuje a zavazuje manžele, aby byli pamětliví velkých Božích skutků a aby o nich vydávali svědectví před svými dětmi. Jako zpřítomnění spásy je tato svátost uschopňuje a zavazuje, aby k sobě navzájem i vůči dětem uskutečňovali v přítomnosti to, co vyžaduje odpouštějící a vykupující láska.

2.2 Rodina

Tento pojem podle pedagogického slovníku představuje nejstarší společenskou instituci, která plní socializační, ekonomické, sexuálně-regulační, reprodukční a další funkce (2003, s. 202). Pribula (2007, s. 46) také vidí, že rodina byla odedávna prvním a z počátku i jediným výchovným činitelem. Svoji definici spatřuje rodinu jako první sociální prostředí, do kterého se dítě obvykle dostává. Podle Pribuly, to je skupina, která má největší vliv na vývoj a formování osobnosti člověka – na jeho socializaci. Pedagogický slovník (2003, s. 202) dále vnímá rodinu, která vytváří určité emocionální klima, formuje interpersonální vztahy, hodnoty a postoje, základy etiky a životního stylu. Vágnerová (2008, s. 204) cituje definici Matějčka: „*Rodina je základní sociální skupinou, je spojena výlučností svých vztahů, soužitím, sdílením přítomnosti, společnými aktivitami, ale i očekáváním a plánováním společné budoucnosti*“. Matějček (1992, s. 28) zdůrazňuje, že rodina může a nemusí být tam, kde se o jedno

dítě stará několik dospělých nebo kde se jedna dospělá osoba stará o několik dětí. Vysvětluje to tím, že dítě může zažívat dobrodiní rodinné výchovy, i když lidské společenství, ve kterém vyrůstá, podle zákona vůbec rodinou není. Nakonečný (1999, s. 244) považuje rodinu za element lidské společnosti, v ní se uskutečňují nejen smysluplné interakce, ale i start jedince do jeho životního prostředí (primární socializace).

Pribula (2007, s. 48) dělí rodiny na:

- funkční: do tohoto typu patří většina rodin, v nich je zabezpečený uspokojivý vývoj dítěte,
 - problémové: vyskytují se v nich poruchy některých funkcí, ale zdravotní vývoj dítěte není ohrožený. Rodina je schopná řešit problémy vlastními silami,
 - dysfunkční: funkce rodiny je narušená, vývoj dítěte je ohrožený. Rodina není schopná zvládnout problémy,
 - afunkční: rodina ztratila svoji funkci vůči dítěti, neplní svůj cíl a dítě ohrožuje.
- Řešení, které zabezpečí vývoj a výchovu dítěte, třeba hledat mimo rodinu.

Benedikt XVI. (2010, s. 91 – 92) spatřuje, že zvláště dnes je ohrožena stabilita rodiny. Ochránit ji vyžaduje trpělivost, úsilí, obět a neustálé hledání vzájemného porozumění a dle Benedikta XVI. (2010, s. 53) ve zdravém životě rodiny člověk zakouší některé základní prvky pokoje: spravedlnost a lásku, úkol autority, kterou rodiče vykonávají, láskyplnou službu slabším členům rodiny, ať už z důvodu mládí, nemoci nebo stáří, vzájemnou pomoc v životní nouzi, odpuštění. Také Jan Pavel II. (1992, s. 24) vnímá rodinu založenou a oživanou láskou, jako společenství osob: manžela a manželky, rodičů a dětí, příbuzných. Jejich první úlohou je žít ve společenství pravdy ve stálé snaze o vytvoření pravého osobního společenství. Považuje za vnitřní základ, stálou silou a konečný cíl lásku. Podle Jana Pavla II. (1992, s. 24) bez lásky nemůže rodina jako osobní společenství žít, růst a uskutečňovat se. Pribula (2007, s. 48) uvádí, když rodina dobře funguje, je tím nejpřirozenějším prostředím k naplnění životně důležitých potřeb dítěte. Matějček (1992, s. 28) potvrzuje, že i když rodina zdaleka není jedinou výchovnou institucí formující osobnost dítěte, má za předpokladu normálního fungování jedinečné a výsadní postavení právě v uspokojování jeho základních psychických potřeb, aby se dle Matějčka, mohlo dítě po duševní stránce vyvíjet zdravě.

Vágnerová (2008, s. 18) přidává myšlenku, že rodina zásadním způsobem ovlivňuje psychický vývoj dítěte a svým prostředím, by měla sloužit jako citové zázemí, jako zdroj jistoty a bezpečí. Matějček (1992, s. 117) hovoří o vytváření rodičovských postojů, jakožto procesu probíhajícímu od časného dětství až do dospělosti. Jeho počátky, říká, lze spatřovat v pocitech jistoty a důvěry dítěte k primárním vychovatelům, v tzv. specifickém citovém vztahu, který se zpravidla v plné síle objevuje již v 7. měsíci života. Dalším důležitým obdobím je věk batolete, kdy se dítě aktivně zapojuje do přediva rodinných vztahů a získává tzv. rodinnou identitu. Matějček potvrzuje, že vývoj pokračuje v předškolním věkupostupným zapojováním dítěte do dětské skupiny, a zvláště pak ve středním školním věku, kdy dochází k diferenciovanému přijetí společenské role podle příslušnosti k určitému pohlaví, tedy k přijetí identity mužské, nebo ženské. Za konečné fáze tohoto procesu Matějček považuje období zamilování, partnerského nebo manželského soužití či samotné prožívání těhotenství.

2.2.1 Mateřství, otcovství a jejich vliv na dítě

Benedikt XVI. (2010, s. 46) vyzdvihuje základní povolání rodiny - stávat se prvním a hlavním místem k přijetí života. Jan Pavel II. (1992, s. 43) upozorňuje, že rozhodujícím prvkem, který přímo umožňuje výchovný úkol rodičů, je otcovská a mateřská láska. Ta nalézá v díle výchovy své dovršení jako plná a dokonalá služba životu. Láska rodičů je nejen pramenem, ale i duší, a tím i normou, která poznamenává a vede celou konkrétní výchovnou činnost a obohacuje ji hodnotami, jako je mírnost, stálost, dobrotivost, služba, nezištnost, obětavost a sebezápor, jež jsou nejvzácnějšími plody lásky. Benedikt XVI. (2010, s. 49) také zdůrazňuje: *„Kéž děti mohou zakoušet více okamžiků harmonie a náklonnosti rodičů než okamžiků nesvornosti a lhostejnosti, neboť láska mezi otcem a matkou poskytuje dětem velkou jistotu a učí je, jak je věrná a stálá láska krásná“*. Matějček (1992, s. 29) si myslí, že o rodinném soužití můžeme tedy mluvit tam, kde dítě uspokojuje psychické potřeby rodičů, a rodiče uspokojují potřeby dítěte. Podobného názoru je i Pribula (2007, s. 47) který se domnívá, že oba dva rodiče se mají zajímat s láskou o zájmy, city a problémy dítěte a hovořit s ním o radostech i starostech, ale způsobem adekvátním věku dítěte.

U Vágnerové (2008, s. 204) jsou rodiče pro děti emočně významnou autoritou. Představují vzor, jemuž se chtějí ve všech směrech podobat a s nímž se identifikují. Také Benedikt XVI. (2010, s. 81) mluví o zásadní hodnotě, jakou má příklad rodičů. Vágnerová (2008, s. 207) vidí, že v průběhu času se mění povaha interakcí mezi rodiči a dítětem. Dítě se vyvíjí a chová se jinak než dřív. Jeho projevy, odpovídající aktuální vývojové úrovni, ovlivňují rodičovské chování. Dále Vágnerová podotýká, že v chování matky a otce k dětem bývá zřejmá komplementarita, rodiče se ve svém působení vzájemně doplňují. Jenčo (2007, s. 82) vnímá, i když je autorita často spojovaná s direktivou, určitým požadovaným způsobem správně a stanovenými hranicemi, správná autorita není nikdy „diktaturou“. Rodičovská autorita je službou dítěti, je vyjádřením zralého vztahu a lásky. Jenčo hovoří o takové formě autority, která není přikazováním moci, ale postojem služby, odevzdanosti a disponovanosti je nevyhnutelná k zdravému vývoji dítěte. Dále Jenčo upozorňuje, že k tomu aby se dítě mohlo zdravě vyvíjet, potřebuje zákon, který je mu jasný a daný. Dítě ho nemůže objevit samo a hledá ho „zkoušením“. Proto potřebuje hranice, které mu budou předložené dospělým. Jenčo uzavírá své myšlenky tím, že správná autorita musí vycházet ze schopností dítěte daného věku, potřebuje být doprovázena láskou a vysvětlováním, které mu pomůžou vidět smysl určitého konání a realizovaná s velkou trpělivostí a vytrvalostí. Smahel (1993, s. 31) považuje matku i otce za ty, kteří mají úkol odemknout dítěti svět v jeho kráse, obdivuhodnosti a láskyhodnosti, přivést ho a dítě do důvěrného vztahu. Postupně se tak dítě stává schopnějším zažívat věci a lidi a stává se schopnějším cítit, co je život.

2.2.2 Úloha matky

Podle Pribuly (2007, s. 47) má začít už před narozením dítěte. Nejen somatický, ale i duchovní, psychický, mentální a intelektuální život matky má účinek na dítě, než přijde na svět. Pribula vidí mezi matkou a dítětem mnohostranná pouta. Herman (2006, s. 55) přidává myšlenku, že zhruba od šesti do dvanácti měsíců je dítě mimořádně citlivé na přítomnost své mámy. Dodává, že právě v tomto období se buduje vztah mezi ním a mámou, tento vztah je v jeho životě první a nejdůležitější. Herman upozorňuje, že se

totiž stává prototypem – vzorcem všech dalších vztahů po celý život. Vágnerová (2008, s. 207) spatřuje vztah matky s dítětem jako zdroj jistoty a bezpečí, matka zůstává v roli pečující a ochraňující osoby. Smahel (1993, s. 16) si myslí, že důvěrné a důvěřující matčino „Ty“ dítěti může dát pocit, že svět je dostatečně přístupný a stálý, aby bylo možné žít ve vztahu k němu jistě a bezpečně. Podle Clouda a Townsenda (2003, s. 21) matčina stálá, pečující, něžná a chápavá pozornost dítěti poskytuje bezpečné zázemí, kam se může uchýlit; přetváří nebezpečný svět v místo bezpečí. Smahel (1993, s. 22) také zdůrazňuje, že vnitřní vztah mezi matkou a dítětem představuje pro dítě „všechno ve všem“. Síla vztahu mezi dítětem a matkou, kterou dítě zakouší jako pravlastní prostupuje veškerý jeho život. Vágnerová (2008, s. 207) poukazuje na to, že matky s dětmi více mluví, neužívají tak často přímých příkazů, jejich verbální i neverbální projev mívá častěji emoční charakter. Dále dle Vágnerové se vyrovnaný a vřelý vztah matky k dítěti projevuje otevřeností, komunikací o emočních prožitcích, užitím citlivých způsobů kontroly a korekce dětského chování, pozitivní verbalizací a vysvětlováním. Jak popisuje Smahel (1993, s. 21) vnikající dětskou sebedůvěru, pocit sebehodnoty a sebevědomí, protože dítě zakouší – maminka mě miluje. Jsem vítaný a chtěný. Věrnost a stálost náklonnosti ke mně trvá dokonce, i když matku odmítám a odvracím se od ní.

Od svých matek dostáváme mnoho, tvrdí Eldredge (2006, s. 77), nejdůležitější je soucit a něžnost. Dobrá matka, jak vnímá Cloud a Townsend (2003, s. 16), naslouchá svému dítěti. Přijímá, co je negativní, vstřebává to a pomáhá mu, aby ho to nezkrušilo. Přijímá nedokonalosti svého dítěte. Dítě do své osobnosti vstřebává její útěchu a také se přestává trápit svými nedostatky. Mateřský proces přijetí sjednocuje osobnost dítěte a autoři uzavírají (2003, s. 7) pochopení mateřství souvisí mnohem víc s pochopením Boha, lidí a toho, jak se k nim máme chovat.

2.2.3 Úloha otce

Jan Pavel II. (1992, s. 31) uvádí, že láska k ženě, která se stala matkou, a láska k dětem jsou pro muže přirozenou cestou, aby pochopil a uskutečnil své otcovství a přidává myšlenku, že této úloze dostojí velkodušnou odpovědností za život, počatý pod srdcem

matky, pečlivější spoluúčastí na výchově, prací, která nepoškozuje pevnou soudržnost rodiny, nýbrž ji podporuje. Smahel (1993, s. 53) zdůrazňuje, že když otec bere vážně svůj úkol, pak se dítě od otce a matky bude moci naučit, že láska a společenství se dají sdílet. Dítě vnímá, jak se matka a otec se stejnou měrou mají rádi a ani matka otci a ani otec matce za to nemusí nic vrátet. Bude se moci učit na těchto obou vzorech, že i ono samo může mít stejně rádo matku i otce, možná každého trochu jiným způsobem, ale aniž by muselo někoho vyloučit.

Jiří Kvapil radí dnešním tatínkům: „Bud’te opravdoví. Otec ať je opravdový. To, co řekne, ať má váhu, ať za tím stojí, ať je opravdový ve hře, v legraci, ve všem. A žehnejte! To je to všeobecné kněžství – žehnejte dětem, manželce, rodině. Dejte jim křížek na čelo při každém loučení. Nikdo nevíme, zda se večer vrátíme domů.

Převzato: Rodinný život 2/2010

Pribula (2007, s. 47) vnímá výchovný vliv otce, který se spolu s vlivem matky kryje v komplexní výchovu po stránce emocionální (především matka) i intelektuální (především otec). Podle Vágnerové tedy (2008, s. 207) bývají pro děti otcové vzácnější, více s nimi sdílejí aktivity volného času, výlety a hry mimo domov. Doplňuje, že na děti méně mluví a užívají častěji direktivnějších příkazů, o případných problémech s nimi méně diskutují. Dle Vágnerové (2008, s. 149) otcové kladou větší důraz na dodržování řádu, na plnění určitých požadavků. Vágnerová také spatřuje, že otcové více podporují rozvoj samostatnosti, schopnost přijmout riziko a prokázat odvahu. Pomáhají dětem prosadit se v rámci rodiny a v budoucnu i mimo ni. U Lemana (2008, s. 24) je podstata otcovství – dovolit dětem, aby na ně přišla řada. Největší úspěch, kterého kdy mohou dosáhnout je připravit další generaci, aby byla schopna převzít zodpovědnost za svůj život. Ze zkušenosti Leman (2008, s. 42) vidí, že je důležité, aby měli otcové vyvážený přístup k výchově. Děti nás budou následovat. My nasadíme tempo jejich života. Když poběžíme příliš rychle, budou za námi zaostávat. Když poběžíme příliš pomalu, nikdy nezesílí natolik, aby nasadili vlastní tempo. Henslin (2003, s. 10) upozorňuje, že většina otců nemá ponětí, že by vedle péče materiální měli svým dětem věnovat duchovní i citovou péči. Je pro ně těžké navazovat se svými syny citové i duchovní spojení, protože sami se svými otci nikdy takové spojení nezažili. Navzdory upřímné a láskyplné snaze otců jsou synové zraňováni a necítí jejich lásku. Henslin (2003, s. 8 – 9) poukazuje na to, že chlapec potřebuje prožívat nejen citový vztah, ale také fyzickou blízkost. Když

otec sevře silnou paží svého malého synka, dítě pocítí fyzické bezpečí a citové teplo otcova objetí a také potřebuje otce, který má důvěrný vztah s Bohem a dokáže sdílet duchovní realitu z hloubi svého srdce. Mladý muž potřebuje otce, který se umí dát citově i fyzicky bez nároku, že mu syn dá něco na oplátku. Otec, který se umí dát tímto způsobem, poskytuje synovi svobodu, aby hledal svou cestu a objevil, jakého muže z něj Bůh chce mít. Když se chlapec stane mužem, potřebuje otce, který ho přijímá, miluje, a uznává jako muže. Leman (2008, s. 60) vnímá, že dcery a synové potřebují vidět, že otec jedná s matkou jako s někým výjimečným. Dcery si tak uvědomí, že stojí za to, aby si jich lidé vážili a radí otcům: *„Otče, nesnaž se napravit svou dceru. Vytvoř si k ní vztah. Poznej ji. Přestaň se snažit vyřešit problémy své dcery. Nechce, abys něco napravoval. Chce jen, aby jsi pro ni měl pochopení.“* U Lemana (2008, s. 9) je vztah otce k dceři jedním ze základních činitelů, které ovlivňují schopnost ženy těšit se úspěšnému životu a manželství.

3 RODINNÁ VÝCHOVA A KŘESŤANSKÁ VÝCHOVA

„Léta věku malého dítěte jsou léta rozvoje v sebe samého, léta přeměny získané a milé důvěry ve svět v důvěru v sebe sama. To není pro dítě bez rizika. Ale jen když rodiče vědí, oč se jedná, a nesou spolu s ním toto riziko, umožní mu položit základ tomu, aby ze sebe vydalo to, co v něm skutečně je“. Smahel (1993, s. 36)

3.1 Rodinné prostředí a výchova

Dle pedagogického slovníku též rodinné zázemí, které se považuje za nejvýznamnější zdroj vlivů formujících vývoj jedince. Rodinné prostředí působí na základní psychické, tělesné a sociální charakteristiky dítěte od narození až mnohdy do období dospělosti. (2003, s. 203). U Vágnerové (2008, s. 18) rodinné prostředí určuje, jaké schopnosti a dovednosti jsou ceněny a naopak, co je považováno za zbytečné. Uvádí, že se zde odráží hodnotový systém rodiny i celková úroveň obou rodičů. Vágnerová (2008, s. 19) upozorňuje, že rodinné prostředí posiluje rozvoj kompetencí, které považuje za důležité a cíleně nerozvíjí ty, které významné nejsou a doplňuje, že stejné rodinné prostředí může působit na jednotlivé děti odlišně. Jan Pavel II. (1992, s. 43) cituje myšlenky 2. vatikánského sněmu. Ten si myslí, že rodiče mají tvořit takové rodinné prostředí, oživané láskou a úctou k Bohu i k lidem, že celá výchova dětí, po stránce osobní i společenské, je jím proniknuta. A tak je rodina první školou občanských ctností, které potřebuje každá společnost.

Výchovou myslí pedagogický slovník (2003, s. 277) proces záměrného působení na osobnost člověka s cílem dosáhnout pozitivních změn v jejím vývoji. Pribula (2007, s. 46) vnímá, že osobnost dítěte se vytváří výchovou a důležité místo v ní má právě rodina, která je přirozeným společenstvím osobností. Podle Pribuly z přirozeného mravního zákona přikazuje výchova oboustranné povinnosti: rodiče mají věnovat dítěti povinnou starostlivost a dítě je k rodičům vázané úctou a poslušností. Povinnost poslušnosti v dospělém věku ustupuje sice do pozadí, ale vždy má trvat úcta a láska. Jan Pavel II. (1992, s. 27) spatřuje, že láskou, úctou a poslušností vůči rodičům přispívají

děti specificky a nenahraditelně k vybudování opravdu lidské a křesťanské rodiny. Ke svým myšlenkám přidává, že dětem bude ulehčeno, když budou rodiče uplatňovat svou nezadatelnou autoritu jako skutečnou a pravou „službu“, která má na zřeteli lidské a křesťanské blaho dětí, zejména aby skutečně získali svobodu spojenou s odpovědností, a když si rodiče uchovají vědomí, že mají v dětech ustavičný „dar“.

U Vágnerové (2008, s. 19) rozvoj dětské osobnosti ovlivňuje styl rodinné výchovy.

Podle Kotekové, Šimové a Geckové (1998, s. 101) za základní výchovné styly považujeme tyto:

1. Autoritativní, demokratický

Styl je kombinací rodičovské zodpovědnosti a náročnosti. Charakterizuje ho pevné vedení, důraznost, důslednost, ale pružnost. Vztahy jsou vřelé, akceptující, rodiče podporují samostatnost a iniciativu dítěte. Cení se poslušnost, ale i nezávislost dítěte. Typická je vzájemná důvěra a spolupráce. Ve výchově se uplatňuje více přesvědčování, povzbuzování, působení vlastním příkladem a méně příkazy a tresty.

2. Autoritářský, autokratický

Ve výchově se uplatňuje síla, nátlak, zákazy, příkazy, hrozby a tresty. Dává málo příležitostí k samostatnému a iniciativnímu konání. Dítě je odmítané, vztahy jsou slabé. Málo se dbá na individuální potřeby, osobnost dítěte. Časté jsou nepřiměřené požadavky, negativní hodnocení dítěte, nepřátelské vztahy.

3. Permisivní, liberální

Charakterizuje ho pasivní přístup rodiče k výchově, nedostatečné vedení dítěte. Rodič řídí málo dítě, anebo vůbec. Typický je nedostatek organizovanosti, jistoty, malá efektivita výchovného působení. Výchovné působení je rozkolísané, nevypočitatelné. Chybí pevný identifikační model. Vztahy jsou uvolněné. Dítě může pociťovat nedostatek závislosti (lásky).

Za pozitivní pokládají autorky demokratický výchovný styl, který podporuje rozvoj samostatnosti, aktivity, iniciativy, sociální zodpovědnosti, altruisticky orientované prosociální jednání ale též podporuje sebedůvěru a kladné postoje k práci, čím nejen facilituje psychosociální zrání a školskou úspěšnost, ale též kladně působí na duševní zdraví a pohodu dítěte.

Autokratický výchovný styl může vést k odcizení, pocitům méněcennosti, nežádoucnosti, dráždivosti, dominantnosti, agresivity k vrstevníkům, nutnosti vnější kontroly.

Nedostatek pevných citových vazeb, závislosti, které je typické pro liberální výchovný styl může vést k hledání zázemí mimo rodinu a rizikem je náchyllost ke konformitě s asociální skupinou.

Jan Pavel II. (1992, s. 44) si myslí, že výchova k lásce, chápaná jako sebeodevzdání, je také nezbytným předpokladem k tomu, aby rodiče splnili svou úlohu poskytnout dětem jasnou a taktní pohlavní výchovu. Pšenička (1995, s. 75) potvrzuje, že je potřebné, aby tato výchova byla pravdivá. Pravdivost této výchovy nespočívá v pouhé informaci o sexualitě. Samotné informace nestačí. Vidí pravdivost sexuální výchovy spočívající ve formaci – utváření postojů k sexualitě a zodpovědnému jednání. Pšenička (1995, s. 76) rozvádí, že na počátku pravdivé a odpovědné sexuální výchovy dětí jsou tedy dobré příklady, které dávají rodiče svým životem. Tyto dobré příklady vyvěrají z celého dobrého svědectví života rodičů. Pšenička (1995, s. 78) radí, že o sexualitě by měli rodiče mluvit s dětmi od nejútlejšího dětství. Pravdu sdělují postupně, po částech a způsobem, který je srozumitelný. Zvláště pro matky je snadné, aby odpovídaly na otázky s citem a upřímně. Maminka může odpovídat třeba takto: „*Narodil ses nám. Měli jsme se s tatínkem moc rádi a přáli jsme si děťátko. Když ses nám narodil, bylo u nás ještě více radosti. Každé děťátko se nejdříve narodí v těle maminky. Maminka je zprvu nosí ve svém bříšku. Tam má děťátko teplo, je chráněno před nárazy a dostává vše, co potřebuje k růstu. Maminka za ně dýchá a jí. O tomto malém človíčku znám říkanku:*

*Narodil se človíček
veliký jako malíček
poroste nám dokulata
jak lískový oříšek.*

Až je děťátko dost velké, vytlačí je maminka z bříška ven, na svět.“ Pšenička (1995, s. 79).

Pšenička prosí rodiče: Buďte trpěliví, mějte porozumění pro duši dítěte a neodmítejte mu vyprávět opakovaně to samé.

Pšenička (1995, s. 94) přidává myšlenku, že již v předškolním věku pěstují rodiče u dítěte zdravý stud. Je založen na úctě a obdivu ke všemu, co je spojeno s počětím a porozením dítěte. Jde o postoj, který přispívá k zdravým mezilidským vztahům i k tomu, aby se dítě později dobře vyrovnalo se svým sexuálním dospíváním.

3.2 Pojetí křesťanské výchovy

Jan Pavel II. (1992, s. 43) vnímá úkol výchovy, který má své kořeny v původním povolání manželů, aby měli účast na stvořitelském díle Božím. Když rodiče plodí v lásce a z lásky novou osobu, která má v sobě povolání k růstu a vývoji, berou tím na sebe úlohu také jí účinně pomáhat, aby žila plně lidským životem. Podle Leistové (1996, s. 89) probíhá správná výchova tím, že nemá uspokojovat jen děti, ale současně i rodiče. Výchova není jednostranná záležitost. Pro rodiče je to sdělování něčeho, o čem nemohou mlčet, protože tím přetéká jejich nitro. Muchová (2000, s. 24) upozorňuje na potřebu nutnosti rodičů pro dobrou křesťanskou výchovu. Je třeba ovšem zdůraznit, že je výchova potřebuje „celé“. Potřebuje rodiče, kteří v sobě nosí ochotu k lásce a nacházejí v ní také svůj životní smysl. Křesťanská výchova nestojí tedy na metodách, ale na osobnostech vychovatelů. Ti potom, radí Muchová, dokáží využívat k výchově všech metod, které v sobě mají zárodek dobra, dokáží vytvářet nové a sami tak nacházejí cestu k oslovení dítěte. Skrze hry, nápady, návyky, zpívání, malování, výlety, sport, návštěvy a práci dokáže milující vychovatel uskutečnit výchovu křesťanskou. Benedikt XVI. (2010, s. 50 – 51) přidává myšlenku, když děti vidí, že jejich rodiče – a obecně dospělí, kteří je obklopují – žijí život s radostí a nadšením, a to i navzdory těžkostem, poroste v dětech snáze ona hluboká radost ze života, která jim napomůže překonávat úspěšné možné překážky a protivenství, které sebou lidský život přináší. Dodává, když se rodina neuzavírá do sebe, děti se učí, že lásky je hoden každý člověk a že mezi všemi lidmi existuje základní a všeobecné bratrství. I Smahel (1993, s. 53) hovoří o tom, když může dítě už v rodině udělat zkušenost, odnést si dobrý životní pocit z toho, že čím více lásky člověk rozděluje a neomezuje ji jen na jeden objekt, může se pak cítit jako součást tím většího celku. Jenčo (2007, s. 81) spatřuje, že srdcem celé výchovy musí být láska. Ona je klíčem k dětskému srdci a hybnou silou k jeho pokroku. Pro dítě žít a

růst znamená být milované. Naopak, nedostatek lásky postupně „zabíjí“ srdce dítěte a umrtvuje jeho schopnost milovat. Jenčo uvádí, že tato láska se zároveň stává viditelným znakem samotné Boží lásky a tedy prvním zjevením Boha jako lásky. Tillman (1995, s. 27 - 28) také chápe, že k dítěti se musí mluvit o Bohu v takovém životním prostředí, které je charakterizováno dvěma základními a nepostradatelnými prvky: řádem a láskou. Nic nepotřebuje dítě víc, než právě toto. Jen v oblasti tohoto vyrovnaní řádu a lásky, doplňuje Tillman, nachází dítě svou vlastní formu: tvůrčí život a jasnou podobu. Zároveň poznává dítě Boha jako milující bytost, která plně, bezpodmínečně a neochvějně přijímá lidi takové, jací jsou, která je pro lidi základem, oporou a životním zdrojem.

U Jana Pavla II. (1992, s. 46) dále úkol výchovy vyžaduje, aby křesťanští rodiče poskytli dětem všechno, co potřebují pro postupné dozrávání své osobnosti v křesťanském a církevním smyslu. Muchová (1998, s. 34 – 35) rozebírá s pomocí modelu Fowlera proces zrání víry. James Fowler vytvořil řadu sedmi stupňů vývojově přiměřených a navzájem spojených stylů víry:

1. Nediferencovaná víra: předřečové naladění důvěry, přičemž pojem „naladěnost“ je zde míněn jako protiklad pojmu „vědomí“. Důvěra v okolní svět, ztělesněný v rodičovské péči, dává dítěti pocit vlastní hodnoty a jistoty lásky. Tento stupeň je charakteristický pro kojenecký věk.
2. Intuitivně projektivní víra: je již spojena s porozuměním řeči a spočívá současně na dětské představivosti a fantazii. Protože dítě v této době nemá rozvinuté systémy rozumových logických operací, je více vnímané pro gesta, rituály a symboly. Nepřejímá je však pasivně, ale pracuje s nimi vynalézavě dále. Záleží na tom, které příhody, obrazy či gesta uvádějí do pohybu a podněcují dětskou fantazii. Obrazy Boha z této doby působí silně, určitě nejsou statické (ještě nestačili ve své podobě ustrnout) a mohou člověka ovlivňovat po celý jeho další život a vyvolávat v něm jak pocity bezpečí a skrytosti, tak pocity ohrožení a strachu.
3. Mýticko – slovní víra (neboli literalismus): V době, kdy dítě překonává dosavadní egocentrismus předškolního věku, začíná přezkoumávat svá dřívější pozorování a uvádět je do vztahu k jiným a k přístupu a hodnocení druhých lidí. Současně zpochybňuje svoji vlastní dětskou víru úzce napojenou na osobu dospělého. Začíná

vnímat určitou hodnotu vyjádřenou příběhem, nejhlubší významy příběhů zpravidla ještě nechápe. Podoba Boha je v této době oprošťována od fantazijních představ a získává určité lidské rysy. Proto lze s tímto Bohem vyjednávat a má smysl jej o něco prosit.

4. Synteticko – konvencionální víra v období mládí: Tato doba je charakteristická především tvořením obrazu o sobě samém, mladý člověk však nese ještě rysy nesamostatnosti a potřebu opory. Promýšlí význam vlastní životní historie. Zatímco dítě v předcházejícím stadiu žilo nejrůznějšími příběhy, mladý člověk se ptá, co znamenají jeho vlastní životní příběhy. Víra se může stát hlubší, osobnější, ale současně kritičtější. Bůh se může stát pro člověka mimořádně důležitou hodnotou, podobně jako může nabýt na významu zklamání. Víru posiluje pocit pospolitosti s ostatními lidmi.
5. Individualizovaně promyšlená víra: nastupuje obvykle v mladší dospělosti. Člověk se pokouší o vybudování vlastního přesvědčení, začíná chápat sebe i druhé jako součást sociálního systému a přebírá za svá rozhodnutí ohledně svého životního stylu. Do popředí silně vystupuje monet rozhodování s ohledem na jeho vnitřní požadavky a svědomí, a angažovanost v mezilidských vztazích a v povolání. Ve vztahu k náboženství hraje roli rozhodnutí pro společenství, ve kterém člověk přejímá odpovědnost.
6. Spojující víra ve středním dospělém věku: Člověk si začíná být vědom paradoxů života. Pravda začíná být nahlížena jako neuzavřená, méně průhledná a otevřená směrem do budoucnosti. Také víra začíná být nově nahlížena s potřebou různých interpretací skutečnosti.
7. Vše zahrnující víra: vyvádí člověka přes všechny paradoxy života do jednoty s Bohem, člověk prožívá sílu bytí naplněnou mocí Boží. Jeho životní náhled a angažovanost se uvolnili pro svobodné dávání sebe sama v lásce a zasazování se pro růst Božího království.

Hercíková (2002, s. 37) definuje stručnější model vývoje a zrání víry od Johna Westerhoffa.

1. Odporovaná víra: Věřit v Boha není pro dítě nijak obtížné za předpokladu, že tato víra se v rodině žije a předává. Tříleté dítě nemá nejmenší důvod k pochybnosti, že Bůh opravdu existuje a je všemocný. Pro dítě předškolního věku a ještě asi prvních dvou prvních let školní docházky hraje stále největší roli příklad a mínění uznávané authority. Jen je nutné pomáhat dítěti aplikovat křesťanské poselství do jeho života.
2. Kolektivní víra: Pro dítě se postupně stává důležité prostředí vrstevníků, potřebuje mezi ně patřit, k někomu se přidružit, být v partě a společně něco dělat, na něčem se účastnit. Pokud má dítě věřící kamarády, vrstevníky, kteří je svou existencí utvrzují o samozřejmosti a normalnosti křesťanského způsobu života, je pro ně zcela přirozené věřit v Boha a chtít pro něj s ostatními i něco podnikat, zvláště, jeví-li se to dobrodružně. Např. vzdálené misie jsou něčím, co ho může zaujmout a kde je ochotno darovat i něco ze svého. Ve středním školním věku je proto vhodné podporovat a organizovat společné činnosti, kroužky ministrantů, výlety, společné zpívání starým lidem o Vánocích apod.
3. Hledající víra: Především v období puberty si mladý člověk začíná klást otázky po správnosti a smysluplnosti své cesty. Pomocí mu může být osobní svědectví, a ponechání vlastní zodpovědnosti při zodpovězení si otázky po jeho osobním postoji.
4. Osobní víra ve smyslu naprosto vědomého podřízení svého života Bohu.

Muchová (2000, s. 24) chápe cíl křesťanské výchovy tak, aby se dítě učilo milovat Boha celou svou bytostí, čerpalo u něj lásku a sílu a vytvářelo si velkodušný vztah nejen k Bohu, ale i k lidem. Tuto velkou lásku dítě tuší a poznává u svých rodičů. Boha si tak nejprve jakoby „pohladí“, „dotkne se ho“ a teprve potom se na tomto základě nechává o něm přímo poučovat. Doplnuje, že veškeré náboženské aktivity předškolních dětí by právě tento cíl měly sledovat a zaměřovat se na něj prostřednictvím modlitby, návštěvy bohoslužeb, čtení z Písma. Proto je třeba děti už od malička uvádět do společenství církve, do modlitby a liturgie.

3.2.1 Katecheze v rodině

Katechismus katolické církve (1995, s. 16) definuje katechezi jako výchovu dětí, mládeže a dospělých ve víře, která v sobě zahrnuje obzvláště výuku křesťanského učení, podávanou zpravidla plynulým a soustavným způsobem, aby je tak uvedla do plnosti křesťanského života. Jinou definici nabízí Dřimal (2002, s. 32), katecheze je u něj výchovou víry za účelem jejího vyžívání. Vidí, že cíl katecheze jako výchovy víry – plně zralá víra – není dosažitelný k určitému momentu pozemského života, ale zůstává jako otevřený úkol po celou dobu jeho trvání (2002, s. 39). Jan Pavel II. (1982, s. 59) vnímá zvláštní význam katechetické činnosti a v určitém smyslu nenahraditelný ráz, jak to již právem zdůraznila církev, zvláště pak II. Vatikánský koncil.

Rozhodující chvíle jsou u Jana Pavla II. (1982, s. 33) často ty, kdy dítě přijímá od rodičů a z rodinného prostředí první základy katecheze, i když to je třeba jen sdělení, že existuje dobrý a starostlivý nebeský Otec, k němuž se pak dítě učí obracet ve svém srdci. Doplnuje, že křesťanští rodiče by měli sledovat metodicky podávanou výchovu, kterou děti dostávají jinde, a pak na ni v rodinném kruhu navazovat. Zdůrazňuje, když pravdy o základních otázkách víry a křesťanského života budou takto znovu probírány v domácím prostředí, plném lásky a respektu jednoho ke druhému, zanechá to často v dětech rozhodnou stopu, která pak potrvá po celý život. Vyžaduje to sice úsilí, ale výhodu z toho pak mají i rodiče, poněvadž v takovém katechetickém rozhovoru každý přijímá a dává. Rodinná katecheze tedy předchází, doprovází a doplňuje každou její jinou formu (1982, s. 59 – 60). Smahel (1993, s. 36) spatřuje, že malé dítě může udělat první rozhodující zkušenosti pro pozdější víru v Krista, když je matka postupně osamostatňuje v důvěře v jeho vlastní síly, vlastní zkušenosti a rozum. Jen v té míře, jak se dítě může uvolnit od matky, míní Smahel, prohlubuje se u něho pocit bezpečí a důvěry v život, kterou dříve mohlo zakoušet jen skrze ni. Nyní již nese tyto základní zkušenosti k životu v sobě samém a chtělo by je vyzkoušet. Jenčo (2007, s. 80) považuje za první úlohu rodičů vytvoření příznivé rodinné atmosféry, zodpovědnou službu rodičovské autority a dále vytvoření příznivého prostředí pro své dítě, v kterém se bude moci rozvíjet jeho přirozený, ale i duchovní život. Jenčo (2007, s. 81) cituje sv. Tomáše Akvinského: „*Milost předpokládá přirozenost*“. Vysvětluje význam této

větytím, že duchovní formace dítěte musí jít ruku v ruce s formací přirozenou. Tillman (1995, 28 – 29) si myslí, že víc než všechna slova promlouvá k dítěti o Bohu to, co v rodině prožívá dobrého, promlouvá celková atmosféra, promlouvá laskavost, добрta a trpělivost, která stále znovu podchycuje, odpouští, snaží se, znovu začíná. Další důležitá věc rodinné katecheze dle Jenča (2007, s. 81) je příklad. Dítě se učí tím, že pozoruje a napodobuje. Dítě, které pozoruje své rodiče a napodobuje je, osvojuje si jejich chování a hodnoty, kterými je naplněný jejich život.

3.2.2 Dialog víry s Bohem

Tillman (1995, s. 4) považuje za krásné a správné, když v pravý čas, pravým způsobem a ve vzájemné shodě hovoří o Bohu a o otázkách života přímo manželé. Patří to k úplnosti a hloubce manželství, aby Bůh byl jako doma mezi nimi oběma a v jejich společenství: v jejich lásce, v rozhovorech, v jejich shodě do krajnosti. Pak je jejich život a jejich svědectví o Bohu v očích dětí opravdu věrohodné. Chápe, že láskyplné jednání rodičů zjevuje dítěti, jaký je Bůh. Ale něco z toho může pochopit až tehdy, až se mu to řekne. Většinou to dělá matka. Každá matka musí vycítit, co právě ona musí říci. Zprvu to nejsou žádná dlouhá poučení. Má se pokusit vyslovit to, co ji opravdově a přirozeně vychází ze srdce (1995, s. 20). Dále Tillman (1995, s. 21) doplňuje, že brzy si dítě uvědomí: dobro má co dělat s Bohem. Dobro pochází od něho. Je-li řeč o Bohu, mluví matka vroucně a s láskou. Když se mluví o Bohu, jsou rodiče radostní a dobří. Dá se s ním mluvit na různých místech. Může mnohé, co my nemůžeme. Je silný a dává nám rád co je pro nás potřebné a dobré. Leistová (1996, s. 16) rozebírá, že s Ježíšem se dítě setká až mnohem později. Nejprve si musí upevnit svoji zkušenost, že patří k Bohu. Stejnou myšlenku uvádí i Tillman (1995, 22) - pochopit něco o Ježíši může dítě teprve tehdy, až má první hlubokou, ve svých zážitcích zakořeněnou představu o Bohu. Smahel (1993, s. 22) přidává myšlenku o důležitosti toho, jak první roky určují další život člověka a jak silně jsou v těchto prvních letech života ovlivněny naše obrazy Boha a člověka způsobem, jakým jsme zažili matku a otce – nebo také, jaký Boží obraz nám byl v prvních letech života zprostředkován blízkými osobami. Tillman (1995, s. 26) varuje – nikdy nevyhrožovat Bohem, ani jeho trestem! Ani nikdy při klopýtnutí

vzdorovitého dítěte neříkat: „Vidíš, to je trest!“ Zaprvé to není pravda a zadruhé: Jak si má dítě na základě takové zkušenosti Boha představovat? Jako záludného neznámého, který se vždy staví na stranu dospělých a zákeřně nastavuje dítěti nohu. Takovými výchovnými metodami se napáchají hrozné škody. Podle Tillmana je také špatné v předškolním věku mluvit o Marii jako „Matce nebeské“. Vzniká v dítěti dojem, že v nebi existuje manželský pár. Tillman radí, pokud se vyskytne v rozhovoru s malými dětmi slovo Bůh, používá se většinou s přívlastky. Jedním takovým výrazem, který se nám především nabízí, je „velký, dobrý Bůh“. Takto vznikající představa o Bohu není tak malicherná ani pohádková. Vyjadřuje se tu něco z jeho všeobsáhlé podstaty, a také to, že je dobrý, a proto je možno se mu svěřit.

3.2.3 Modlitba

K orientaci na Boha dojde dítě tím, vidí Leistová (1996, s. 10 – 11), že bývá přítomno modlitbě rodičů. První kontakt s Bohem vyvolá překvapující zkušenost, že se rodiče v určité situaci obracejí na někoho jiného. Rodiče hovoří, to je dobře známá situace. Nehovoří však s dítětem, ačkoli se dítě v této situaci necítí být vyřazeno. Nehovoří však ani spolu, i tuto situaci by dítě dobře znalo. Na někoho mluví, avšak toho, komu je jejich sdělení určeno, dítě nevidí. Je přítomen, ale nedá se nijak uchopit. Leistová spatřuje, že z takové zkušenosti s rodiči vyplyne, že mluvení s někým jiným má v životě důležité místo. Snad si z toho dítě vyvodí ještě něco jiného: rodiče mluví mírným a tichým hlasem a vyzařuje z nich důvěra a naděje. Dítě tak získává nenahraditelné zkušenosti o Bohu ještě dříve, než dokáže jasně uvažovat. Nakonec však dítě pozná, míní Leistová, že ten, s nímž se pojí tak podivuhodné zkušenosti, se nazývá „Bůh“ a že zůstává neviditelný. Tillman (1995, s. 20 – 21) v tom vnímá, že se poprvé rozšiřuje obzor dítěte tak, že přesahuje rodiče. Slyší: je tu kdosi dobrý, kdo stojí ještě za rodiči. Ten má co činit s láskou a blízkostí a vroucností. On je dárce toho. On mi dává mámu. On nás spojuje. A On působí, že jsme při tom tak šťastní. V těchto několika slovech, chápe Tillman, pronesených do přítomného zážitku, začíná dítě chápat něco velmi hlubokého. Vytváří se první představa o Bohu, která je všestranně dobrá a

správná, hluboce prožívaná a zakoušená a vhodná, aby přetrvala po celý život. Leistová (1996, s. 10 - 11) si myslí, že ještě než dítě pochopilo jediné slovo modlitby, poznalo, že se obrací k někomu, kdo je jiný. S tím je spojena pravděpodobně i zkušenost, že jsou rodiče vážní a soustředění. Že nejsou ochotni hrát si s ním a žertovat, ale že se uvědoměle otevírají a svěřují něčemu nesmírně důležitému.

Jan Pavel II. (1992, s. 64) pohlíží na nenahraditelný základní prvek výchovy k modlitbě, na praktický příklad a živé svědectví rodičů. Jen když se otec a matka s dětmi společně modlí, a tak vykonávají svou královskou kněžskou službu, pronikají do srdce svých dětí a zanechávají tam stopy, které události pozdějšího života nedokáží setřít. Jenčo (2007, s. 90) hovoří obdobně – dítě se učí tím, že pozoruje a napodobuje. Toto pravidlo je také platné i při modlitbě. Dítě vstupuje do života modlitby tím, že ještě dřív než se naučí provádět první gesta a vyslovovat první slova, vidí své rodiče, jak se modlí. Jenčo zdůrazňuje důležitost toho, aby bylo dítě ve své modlitbě podporované rodičovským příkladem. Leistová (1996, s. 12) uvádí, když dítě začne rozumět slovům modliteb svých rodičů, začne mu být jasná další věc: k Bohu patří nejen rodiče, ale také ono samo. Chtějí-li rodiče, aby k této zkušenosti dospělo, musí být texty modliteb dítěti srozumitelné, to znamená, že musí obsahovat slova z obvyčejné mluvy a vztahovat se ke všednímu životu. Musí mít na zřeteli malý dětský svět. Také Jenčo (2007, s. 92) souhlasí s tím, že texty musí být pečlivě vybrané, vzhledem k mentální úrovni dítěte, a jak je to potřebné, k jejich lepšímu pochopení, můžou být i trochu upravené. Jenčo doplňuje, že obsah rodinných modliteb musí být inspirovaný především hodnotami a postoji, ke kterým chceme dítě vést. Mezi nimi to bude především postoj důvěry, lásky, tužby, úcty, pokory, odevzdanosti (2007, s. 93). Leistová (1996, s. 13) spatřuje, že prostřednictvím víry svých rodičů zažívá dítě Boha jako realitu a sebe vnímá ve vztahu k němu. Vidí také, že důležitá není jen víra rodičů, ale že důležitá a nepostradatelná je i jejich modlitba. Zkušenost, dle Leistové, musí být vyjádřena slovy, aby ji dítě pochopilo. Malý (1983, s. 52) vnímá to, když dítě při různých příležitostech prožívá Boha, jeho lásku, dobrotu a moc, přiblížila se chvíle, kdy své myšlenky a city začíná také vyjadřovat, kdy začíná mluvit k Bohu, kdy se začíná modlit. Podle Leistové (1996, s. 12 – 13) první modlitbička dítěte může znít takto:

„Pane Bože! Měj rád svoji Klárku.“

Zkušenost dítěte se rozšiřuje: mají mě rádi nejenom rodiče. Záleží jim na tom, aby mě měl rád i Bůh. A protože tato prosba zůstává po mnoho měsíců jedinou, začíná být dítěti jasná jedinečnost spočívající ve splnění této prosby. Leistová upozorňuje, že jednoho dne může matka začít s další modlitbičkou:

„Pane Bože! Tvoje Klárka tě má ráda. Amen.“

Tato modlitba je odpovědí na zkušenost, kterou dítě získávalo dlouhé měsíce předtím: jestliže je Bůh takový, že mě má rád, musím také já mít rád jeho. Toto „musím“ není žádný nátlak, ale pocit dítěte, že to tak má být. Láska je opětována láskou. Další modlitba, uvádí Leistová (1996, s. 16) může znít:

„Dobrý Bože, děkujeme ti za hezký den. Měj rád mého tatínka a moji maminku a měj rád svoji Klárku. Amen.“

Dvouletému nebo tříletému dítěti je tu každé slovo srozumitelné. Všechna slova jsou prostá a jednoduchá. Leistová doplňuje, že vážnost víry nijak nesnižuje, když se dítě modlí za svého medvídka nebo za autíčko. Pro dítě je samozřejmé, že se Bůh zajímá o věci, které jsou pro něj důležité a které má rádo (1996, s. 17). Jan Pavel II. (1982, s. 33) považuje kratičké modlitby, které se dítě naučí žvatlat, za začátek dialogu s oním skrytým Bohem, jehož slovu pak dítě začne naslouchat. Křesťanským rodičům říká: *„Nikdy nelze dostatečně zdůraznit, jak významný je tento prvý úvod, kterým se dětské schopnosti přivádějí do životně důležitého styku s Bohem: je to zásadně důležitá práce vyžadující velkou lásku a hluboký respekt k dítěti, jež má právo, aby se mu křesťanská víra předkládala prostě a pravdivě“.*

Tillman (1995, s. 25) chápe, že ráno je příslibem života, činnosti, naplnění. Modlitba tříletého nebo čtyřletého dítěte bude tedy často jen požehnáním nebo krátkým ranním pozdravem nebo prosbou, aby nás Bůh po celý den provázel svou dobrotou a svou mocí. Leistová (1996, s. 19) zase spatřuje, že mnohé matky často svým dětem žehnají. Po skutečné modlitbě matka většinou nesáhne, protože se dítě přespříliš hrne do světa. Dítě chce snídat, běhat, hýbat se, pracovat, hrát si, stále něco dělat. U Tillmana (1995, s. 25) je večer pro modlitbu naladěn trochu lépe, než ráno. Neboť znamená konec, uvolnění, oprostění od vlastních plánů a prací, je to doba, kdy se pomalu

přenecháváme a svěřujeme spánku a tvořivým silám. Večer nám poskytuje klid a ticho. To jsou vhodné podmínky pro děkování, vyprávění a prosby, ať už volným způsobem a vlastními slovy, nebo v oblíbených osvědčených formách, ve verších, nebo bez veršů. Hercíková (2002, s. 86) přidává myšlenku, aby měla modlitba své pravidelné místo v rytmu dne a stala se pro dítě nepostradatelným rituálem. Jiné je to dle Leistové (1996, s. 19) s modlitbou u jídla. Jídlo si opravdu zaslouží, abychom za ně Bohu poděkovali. Když však budeme na dětech modlitbu u jídla vyžadovat stále, stane se pro ně prázdným zvykem. Před jídlem stejně nemůžeme čekat, že se dítě, které má hlad, natolik ovládne, že si odřekne možnost hned se najíst a soustředí se na modlitbu. Leistová zdůrazňuje, že za jídlo by se však určitě mělo poděkovat po příjemném posezení u rodinného oběda. Tillman (1995, s. 26) nabízí:

*„Všechno dobré pochází od tebe,
milý Bože, děkujeme Ti.“*

U Leistové (1996, s. 73) nemusí být modlitba vždy jen píseň a slova, může to být také tanec, může to být tleskání rukama, podupávání nohama a radostný pokřik. Leistová radí: *„Zkuste jednou dát dětem při modlení do ruky nějaký hudební nástroj nebo i rámusítko místo toho, abyste je nutili do strnulého postoje. Uvidíte, jak potom budou chválit Boha opravdu ze všech sil“*. Leistová (1996, s. 90) vnímá jako důležité, a to nejen pro vývoj dítěte, ale i pro jeho rodiče, jaké modlitby se s dětmi modlí. Rodiče se musí naučit vkládat do nich svá přání, svoji lásku a své starosti. Modlitbou, která promlouvá z hloubi jejich srdce, otevírají svým dětem cestu k Bohu.

3.2.4 Svaté písmo v rodinné katechezi

U Jenča (2007, s. 87) je celé Svaté písmo jednou velkou knihou opisující příběh setkání člověka se svým Bohem. Tento příběh je však rozložený do množství příběhů. Prostřednictvím biblických příběhů dítě poznává Boha milujícího člověka, který ho zachraňuje, povídá si s ním. Když je člověk nevěrný, napomíná ho, ale zároveň mu odpouští, když se k němu člověk s lítostí vrací. Jenčo (2007, s. 87) spatřuje, že čtení

Svatého písma umožňuje dítěti uvědomovat si důležitost této knihy nejen pro něj, ale i pro dospělé. Leistová (1996, s. 45) chápe, že úkolem není žádné systematické předávání vědomostí o Písmu svatém nebo snaha vést děti k jeho důkladné znalosti. Když dětem vypráví rodiče příběhy z Písma svatého, nejde vůbec o předávání znalostí. Podle Leistové, rodiče mají chtít dětem umožnit, aby získaly zkušenost s Bohem. S tím Bohem, s nímž se už ve svém každodenním životě potkaly. Malý (1983, s. 66 – 67) zdůrazňuje, že nejprve vypravujeme dítěti o Bohu, který všechno stvořil, o andělech a prvních lidech, potom o Ježíši Kristu, jak se narodil, učil, konal zázraky, zemřel na kříži a vstal z mrtvých, pak o Duchu svatém, který nás posvětil. Malý doporučuje, navazovat na to, co dítě vidí kolem sebe. Děti mají rády, když se jim vypravuje i častěji totéž a pokaždé stejnými slovy. Leistová (1996, s. 48) uvádí, že děti musí tyto příběhy slyšet tak, jak to odpovídá jejich chápavosti a jejich běžné zkušenosti a rodiče mají dětem vyprávět, co se jim samotným líbí, co mají rádi. U Leistové (1996, s. 52) jsou pro děti velmi vhodné dětské bible, které svými krásnými ilustracemi přibližují jednotlivé scény ze Starého a Nového zákona. Děti chtějí vidět to, o čem slyší. Rády si při poslouchání prohlíží obrázky. Leistová (1996, s. 55) vybízí, aby se dětem ponechala volnost. Radí: „*Stačí, když řekneme: zkus teď nakreslit, co tě při vyprávění napadlo*“. Při kreslení se dítě v myšlenkách neustále soustřeďuje na příběh. Přemítá o něm, zatímco jeho ruce a oči jsou zaměstnány kreslením. V jeho uších stále zní vyprávění. Kreslením se dítě ponořuje do příběhu a osvojuje si jeho mysl.

3.2.5 Bohoslužba

Podle Malého (1983, s. 59) způsob, jakým rodiče prožívají neděli, dětem záhy připomíná, že neděle je dnem Páně. Hercíková (2002, s. 87) chápe oddělení neděle jako dne Páně od ostatních všedních dní tím, že tento den by měl vypadat úplně jinak než ostatní. Aby se na něj dítě naprosto přirozeně a spontánně těšilo. Doplňuje, například tím, že si rodiče na dítě udělají více času, budou společně hrát nějakou hru. Hercíková za ústřední bod neděle považuje ovšem bohoslužbu. Leistová (1996, s. 84 - 85) apeluje na rodiče, aby si nemysleli, že je zbožné brát své čtyřleté děti s sebou na

bohoslužbu. Dítě se, dle Leistové, může nudit, a rodiče by je měli chránit před tím, aby si s církví nespojovalo nudu a nečinnost a přidává myšlenku, jestliže rodiče začnou brát své dítě na bohoslužbu příliš brzy a příliš často, vztah k církvi mu spíše ztíží, než aby mu ho pomohli tvořit. Hercíková (2002, s. 87) vyznává pravidlo: bereme-li dítě s sebou na mši, musíme se s ním na to připravit a potom se mu i během bohoslužby věnovat. Upozorňuje, že pokud bude dítě jenom okřikováno, aby bylo zticha, bude prožívat bohoslužbu jen jako něco velmi obtížného, nezáživného a bude se jim později snažit vyhnout. Podle Leistové (1996, s. 85) se dětem má v církevním prostředí líbit, nemá jim nahánět strach ani nutit k nesnesitelnému sebeovládání, ale mají sem přicházet se zájmem a radostí. Děti mají chodit na bohoslužby rády, ne kvůli splnění nedělní povinnosti, ale ze zájmu a sympatie. Sympatizuje s tím, aby rodiče kladli větší váhu na to, že dítě chodí na bohoslužby rádo, než tomu, aby je navštěvovalo pravidelně.

Benedikt XVI. (2010, s. 140 – 141) povzbuzuje rodiče, aby pomáhali svým dětem věřit, aby je pozvali a doprovodili na jejich cestě k prvnímu přijímání, na cestě, která pokračuje i poté, aby je podporovali na jejich cestě za Kristem a s Kristem. Prosí rodiče, o společnou účast s dětmi v kostele, účasti na nedělní eucharistické slavnosti. Vyznává, že to není ztracený čas, ale že se jedná o cosi, co rodinu opravdu sjednocuje a dává jí opěrný bod.

3.3 „Boží“ společenství

Opatrný (2000, s. 3) definuje společenství jako malé společenstvíčítající optimálně kolem osmi lidí, nejvýš deset až dvanáct, jehož členové mají užší osobní vazby. Doplnuje, že je to malá skupina osob (zpravidla 7 – 10), která má takovou velikost a takový typ vztahů, že v ní může mít a má osobní vztah každý s každým, i při dalším setkání si členové snadno vybaví, kdo byl přítomen naposledy, není zde žádná anonymita. V malé skupině mají členové společné normy, vyznávají společné hodnoty (2000, s. 24).Důležité u Opatrného (2000, s. 8) je, že se především lidé, kteří chtějí či mají společenství tvořit, musí navzájem přijmout. Dále se musejí domluvit na takovém programu, který je pro ně všechny přijatelný a žádoucí. Opatrný doplňuje, že každé společenství má mít určitou, všem zřejmou náplň života, na které musí záležet v podstatě všem. Jestliže lidé spolu něco tvoří, nebo mají-li nějaký společný kladný program, který je popoháně dopředu, je to předpoklad k zdravému růstu společenství (2000, s. 3 – 4). Podle Opatrného (2000, s. 7 – 8) jsou náplně programu společenství - modlitba, čtení z Písma, Písmo a modlitba. Opatrný (2000, s. 4) vnímá, že křesťanské společenství by nemělo být lidsky organizovanou jednotkou. Je potřeba respektovat přirozené sblížování lidí. A je třeba dát prostor Božímu vedení.

Jan Pavel II. (1992, s. 7) chápe, že křesťanská rodina je první společenství, které má za úkol hlásat evangelium dospívající lidské osobnosti a dovést ji postupnou výchovou a katechezí k plné lidské a křesťanské zralosti. Jan Pavel II. (1992, s. 27 – 28) vidí existenci rodinného společenství, které se může udržet a zdokonalovat jenom s velkým duchem sebezáporu a obětí. Vyžaduje skutečně velkodušnou ochotu všech a každého jednotlivce k porozumění, k snášenlivosti, k odpuštění, k smíření. Každá rodina ví, jak slepá sebeláska, nesvornost, napětí a konflikty těžce zraňují její společenství a mnohdy je i smrtelně zasáhnou.U Benedikta XVI. (2010 s. 134) rodina představuje společenství, v němž je od dětství člověk veden k tomu, aby uctíval a miloval Boha, a učil se gramatice lidských a mravních hodnot a učil se dobře užívat svobody v pravdě.

4 EMPIRICKÁ ČÁST – VÝZKUM

4.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu bakalářské práce bylo zjistit vliv křesťanských morálních hodnot v rodině v rámci křesťanské výchovy. Výchova hrála velmi důležitou roli, od které se pak odvíjel vztah manželů mezi sebou, komunikace v rodině a s dětmi a v neposlední řadě vztah k Bohu a víra k němu. Neméně důležité v cíli výzkumu je také to, jak předávané hodnoty v rámci křesťanské rodinné výchovy určují svůj formativní charakter do dospělosti.

Výsledky výzkumu mohou dát důležité podněty, rady, potřebné informace a ukázat možná řešení k tomu, jak žít v rodině, pečovat o vzájemné porozumění a jak vychovávat dítě v souladu s křesťanskými hodnotami, aby se stalo slušným člověkem a mělo úctu k rodičům a respekt k okolnímu světu.

4.2 Výzkumný problém

Výzkumný problém se prostřednictvím hypotéz zamýšlí nad zkoumanou problematikou

- Vliv stylu výchovy od rodičů a snaha o přehodnocení a vytvoření autentického výchovného stylu,
- Působení a vliv křesťanských morálních hodnot na dítě,
- Významná role manželů a rodinného klima vůbec v předávání křesťanských morálních hodnot.

4.3 Výzkumná metoda a výzkumný postup sběru dat

Byla použita výzkumná metoda kvalitativního výzkumu. Kvalitativní metoda jde více do hloubky a chce přinést velké množství informací. Na začátku této metody bylo určeno deset otázek pro respondenty, které se týkali křesťanské výchovy a předávání morálních hodnot v rámci rodiny, kde vyrůstali. Druhá polovina otázek se zabývala tím, jak respondenti hodnotili způsob své výchovy ke svým dětem. Byl kladen důraz na vlastnosti rodinného soužití jako je vzájemný vztah manželů, celkovou atmosféru v rodině, komunikaci, naslouchání, podporu v rodině a jak tyto vlastnosti ovlivňují předávání křesťanských morálních hodnot ve výchově.

Tomuto typu rozhovoru se odborně říká semistrukturovaný neboli částečně řízený rozhovor. Zkoumané osoby, resp. výzkumný vzorek neboli respondenti byli věřící lidé, manželé, kteří v rodině vychovávali průměrně dvě děti předškolního věku. V průběhu výzkumu jsem musela některé otázky poupravit, jelikož jsem se setkala s respondenty, kteří víru přijali během života. Důvěryhodnost a anonymita je samozřejmostí.

4.3.1 Otázky kvalitativního výzkumu

Otázky, které byly kladeny v rámci kvalitativního výzkumu, jsou následující:

1. Jaký je váš názor na předávání hodnot víry od rodičů dětem?
2. V jakých křesťanských morálních hodnotách a zvyklostech jste byl/a vychováváný/á, můžete posoudit, jak se projevují ve vašem životě?
3. Jak výchova vašich rodičů ovlivnila vaši víru a (u nevěřících - postoj k výchově vašich dětí?
4. Vzpomenete si, jak jste v dětství (dospívání) ctil/a rodiče, jaké křesťanské morální hodnoty v tom zpětně vidíte?
5. Byly okamžiky, etapy života, kdy si s vámi rodiče nevěděli rady?
6. Jak hodnotíte způsob křesťanské morální výchovy vašich rodičů z pohledu dospělého člověka majícího vlastní rodinu?

7. Myslíte si, že celková atmosféra v rodině a vzájemný vztah rodičů (manželů) ovlivňuje předávání křesťanských morálních hodnot ve výchově?
8. Jakou roli podle Vás hraje v předávání křesťanských morálních hodnot komunikace, naslouchání a podpora v rodině?
9. Co podle vás obnáší vychovat z dítěte křesťana?
10. Podstatná je i společnost, doba, ve které jste vyrůstal/a se od té dnešní podstatně změnila, jak může křesťanská rodina a výchova plynoucí z ní obstát v dnešní společnosti? Máte nějaký svůj recept?

Poupravené otázky neobsahovaly slovo „křesťanské morální hodnoty“ ale jen „morální hodnoty“.

4.4 Způsob záznamu údajů a analýza dat

Záznam údajů resp. dat z každého rozhovoru jsem si zaznamenávala na nahrávací zařízení, z kterého jsem data přepsala (viz. ukázka v příloze). S pomocí tzv. otevřeného kódování, způsobu, který Švaříček, Šedřová (2007, s. 211 - 212) vysvětlují následovně: *„Kódování obecně představuje operace, pomocí nichž jsou údaje rozebrány, konceptualizovány a složeny novým způsobem. Při otevřeném kódování je text jako sekvence rozbit na jednotky, těmto jednotkám jsou přidělena jména a s takto nově pojmenovanými (označenými) fragmenty textu potom výzkumník dále pracuje“*. Doplnuji, že každé takto vzniklé jednotce přidělíme nějaký kód, tedy jméno nebo označení.

Za pomoci tohoto axiálního kódování je vypracována segmentace - jednotlivé kódy jsou zaznamenány s následným výčtem a interpretací zkoumaných dat.

Dále jsou kódy jednotlivých otázek z rozhovorů zpřehledněny do tabulky a přísluší pod náležité kategorie.

4.5 Interpretace zkoumaných dat

Objasnění pojmů:

Věřící respondent – ten, který přijal Boha jako svého Spasitele.

Nevěřící respondent – nepoznal Boha, přesto se však jeho život může řídit morálními zásadami a hodnotami.

Přehodnocení radikální – vlastní vybudování nových postojů, principů z vlastní prožité zkušenosti.

Přehodnocení důležité – vlastní vybudování nových postojů, principů, které mají počátek z výchovy od rodičů.

4.5.1 Interpretace jednotlivých či sdružených otázek z rozhovorů

1. Jaký je váš názor na předávání hodnot víry od rodičů dětem?

Kódy

Rodič je vzor, rodič nezáměrně předávající hodnoty, zprostředkovatel

Výčet

Respondenti se k názoru na předávání hodnot víry staví podobnými názory. Vnímají osobní příklad rodičů a jejich vzor za důležitý faktor. Respondenti kladně zdůrazňovali i to, když rodiče hodnoty víry předávali nezáměrně výchovou.

Interpretace

Lze konstatovat, že všichni respondenti považují rodiče za zprostředkovatele hodnot víry svým vzorem i nezáměrným působením.

2. V jakých (křesťanských) morálních hodnotách a zvyklostech jste byl/a vychováváný/á, můžete posoudit, jak se projevují ve vašem životě?
3. Jak výchova vašich rodičů ovlivnila vaši víru a (u nevěřících - postoj k výchově vašich dětí?
6. Jak hodnotíte způsob (křesťanské) morální výchovy vašich rodičů z pohledu dospělého člověka majícího vlastní rodinu?

Kódy

2. **Tradiční katolická výchova, pospolitost rodiny, základní morální hodnoty (poslušnost, poctivost, obětavost, starostlivost, spravedlnost), absence víry, absence hodnot, důležité přehodnocení postojů od rodičů, radikální přehodnocení**
3. **Věřící respondenti:**
První kontakt s Bohem, vklad víry, vzor rodičů ve víře, přehodnocení víry a touha více poznat Boha
Nevěřící respondenti:
Žádné předsudky z výchovy od rodičů, pospolitost rodiny, absence hodnot, objevení hodnot ve vlastní rodině, ambice rodičů, které nevyžadují u svých dětí, nezáměrné opakování chyb rodičů, vyvarování se chyb. Postoj lásky, ochrany, bezpečí, jistoty ke svým dětem
6. **Liberální výchova, tradiční křesťanská výchova - předání víry, povrchní výchova, negativní výchova, předání základních morálních hodnot, přehodnocení**

Výčet

Tradiční přístup katolické výchovy spatřilo ve výchově od rodičů pět respondentů, kteří uváděli, že jsou za první kontakt víry s Bohem rodičům vděční, ale přesto toužili a v dospívání našli cestu pro svůj vztah s Bohem. U sedmi respondentů vliv křesťanské i přirozené výchovy dal za vznik, že respondenti ve výchově cítili přítomnost základních morálních hodnot neboli vlastností vztahu rodič – dítě. To jsou: poslušnost, obětavost, starostlivost, spravedlnost, úcta. Absenci hodnot, dezorientaci hodnot a výsledné radikální přehodnocení v dospělosti hodnotí tři respondenti jako nutné řešení v pozici rodiče a vlivu na své dítě.

Interpretace

U respondentů bylo možno vypožorovat, že skrze katolickou i přirozenou výchovu měli k rodičům úctu, poslušnost a shodují se v tom, že rodiče k nim byli starostliví, spravedliví, obětující a k sobě navzájem poctiví a snažili se o pospolitost rodiny a předání základních morálních i křesťanských hodnot. Lze konstatovat, že respondenti jako rodiče se shodli na tom, že je nutné, aby si každá rodina nastavila a našla výchovný styl, a tudíž přehodnotila svůj nevědomě přejatý od rodičů, z kterého ale určitě může brát dobré podněty pro vytvoření svého nového výchovného stylu.

4. Vzpomenete si, jak jste v dětství (dospívání) ctil/a rodiče, jaké (křesťanské) morální hodnoty v tom zpětně vidíte?
9. Co podle vás obnáší vychovat z dítěte křesťana?

Kódy

4. **Úcta, poslušnost, důvěra, láska, respekt, opora a služba, strach a nelehké osamostatňování, přísnost, vzdor, absence úcty, nestabilní (nevytvořený) vztah rodičů k dítěti**
9. **Vztah s Bohem (modlitba, odevzdanost, vděčnost, oběť), Bůh je základ, vzor víry rodičů, předání základních hodnot, lidství**

Výčet

Pro osm respondentů byla úcta a poslušnost, i když dva z nich vyrůstali v nevěřícím prostředí, důležitým bodem. Tři respondenti uvedli, že úcta i poslušnost pramenila z přísné výchovy a pro pět respondentů pramenila úcta a poslušnost ze vzájemného vztahu lásky, opory a důvěry. Zajímavá je skutečnost, že pro dva věřící respondenty bylo nelehké se v průběhu dospívání osamostatnit, jelikož získaná úcta a poslušnost je svazovala. Jeden respondent si prošel velkým vzdorem vůči jednomu z rodičů skrze absenci druhého z rodičů, respekt mu vrátilo nelehké životní období, kterým si sám musel projít a přijatá víra v Boha. Z nestabilního vztahu rodičů plynula pro jednu respondentku absence úcty a neosobní vztah k rodičům. Vztah s Bohem, uvedlo osm respondentů, a úkonů a vlastností spojených s ním, jako stěžejní prvek ve výchově

dítěte. Respondenti se staví podobnými názory k předávání základních křesťanských hodnot, lidství jako takovému a neméně důležitý je vzor víry rodičů.

Interpretace

V podstatě lze říci, že čtvrté přikázání desatera – „Cti otce svého i matku svou...“ se prolnulo životy dotazovaných respondentů. Základní ctnosti lásku, úctu a poslušnost poznali respondenti ve věřícím i nevěřícím rodinném prostředí. Bylo možné vyzorovat, že z nadměrné úcty a poslušnosti se pro dítě může stát v době dospívání problém, s kterým si většinou musí poradit samo a proto je dobré, když má v dospívání např. partu kamarádů. Nestabilní vztah rodičů způsobuje nejistotu, dezorientaci a respondenti si museli projít určitými životními zlomy, aby se tento vztah přehodnotil. Bůh jako základ a jeho vztah k Němu a vzor víry pro děti je pro respondenty skutečně důležitý a hledají prožíváním tohoto vztahu lásku, jistotu, stabilitu a smysl bytí, aby to mohli předávat svým dětem.

5. Byly okamžiky, etapy života, kdy si s vámi rodiče nevěděli rady?

Kódy

Problémové období, dospívání dítěte, odmítání víry, absence vzdoru, vytěsnění a důraz na partnerství s rodičem

Výčet

Etapu života, respondenty hodnocena jako problémová, bylo období dospívání. Zajímavá je skutečnost, kterou dva respondenti i ve své odpovědi uvedli, že období dospívání prožili v partnerství s rodičem. Vysvětlením byla náhrada jednoho z partnerů. U pěti respondentů se objevila v období dospívání absence vzdoru. Přisuzovali to klidné povaze, vytěsnění a porozumění.

Interpretace

V podstatě lze říci, že etapou života, kdy si rodiče většinou neví s dětmi rady je období dospívání. Doba vzdoru a přechodu, kdy dospívající polemizuje, hledá, přehodnocuje. Toto období je pro vývoj víry zlomové. Na konci může dojít k prohloubení víry nebo naopak k odpadnutí od víry.

7. Myslíte si, že celková atmosféra v rodině a vzájemný vztah rodičů (manželů) ovlivňuje předávání křesťanských morálních hodnot ve výchově?
8. Jakou roli podle Vás hraje v předávání křesťanských morálních hodnot komunikace, naslouchání a podpora v rodině?

Kódy

7. Zásadní (úplný) základ rodiny, přirozená atmosféra, bez přetvářky, vzor vztahu manželů dětem, vzor a hodnota víry

8. Zásadní role, snaha o důvěru, podpora, naslouchání, vzájemná komunikace, citlivá a empatická komunikace

Výčet

Osm respondentů vnímá celkovou atmosféru v rodině jako zásadní základ. Pět respondentů se vyjádřilo, že v celkové atmosféře hledají lásku bez přetvářky. Na smysl a hodnotu víry poukazují dva respondenti, kteří zároveň s dalšími osmi respondenty hodnotí a považují za stěžejní vzor vztah manželů dětem a vzor víry. Lze konstatovat, že pro osm respondentů hraje zásadní roli vzájemná komunikace a naslouchání a zároveň pro tři z nich je u dětí podstatná komunikace s Bohem. Pět respondentů se shodně vyjádřilo, že důležitost vidí také v podpoře, pozornosti a věnování se dětem. Tři respondenti také uvedli, že je důležité, si na děti udělat čas, i když je člověk unavený nebo má v plánu jiné věci.

Interpretace

Pro dotazované respondenty znamená celková atmosféra v rodině a vzájemný vztah rodičů zásadní základ v rodině. Obdobný názor mají respondenti na zásadní roli komunikace, naslouchání a podporu v rodině. V podstatě lze říci, že respondenti dbají na to, aby byli jako rodiče vzorem dětem, vzorem ve víře. Respondenti se zasazují o to, aby komunikace v rodině byla na bázi vzájemného porozumění a citlivého přístupu a empatie k dětem. Od respondentů vyplynulo, že děti podporují, věnují se jim a jsou k nim pozorní.

10. Podstatná je i společnost, doba, ve které jste vyrůstal/a se od té dnešní podstatně změnila, jak může křesťanská rodina a výchova plynoucí z ní obstát v dnešní společnosti? Máte nějaký svůj recept?

Kódy

Společenství, sdílení, pospolitost, vztah s Bohem, příklad pro své okolí

Výčet

Podstatný a shodující faktor pro respondenty byl ten, že rodina ob stojí v dnešní společnosti skrze společenství, sdílení s přáteli. Čtyři respondenti uvedli, že je pro ně důležitá opravdovost, prožívání víry a otevřenost. Důraz na vztah s Bohem v osobní modlitbě s dětmi vnímali za podstatný tři respondenti.

Interpretace

Vztah založený na Bohu. Setkávat se s Bohem ve společenství, otevřenost a příklad svému okolí. Důležitost těchto faktorů spatřují informanti v tom, aby rodina mohla obstát a velmi dobře působit v dnešní společnosti.

4.6 Výsledky výzkumu

Na základě cíle výzkumu byly určeny dílčí cíle, které chtěl realizovaný výzkum objasnit a nalézt odpověď:

- Vliv stylu výchovy od rodičů a snaha o přehodnocení a vytvoření autentického výchovného stylu,
- Působení a vliv křesťanských morálních hodnot na dítě,
- Významná role manželů a rodinného klima vůbec v předávání křesťanských morálních hodnot.

4.6.1 Kategorizace kódů

Rodič je vzor	Hodnoty z rodiny	Pospolitost rodiny	Nešvary v rodině	Bůh v rodině
Tradiční katolická víra	Poslušnost	Přirozená atmosféra	Povrchní výchova	První kontakt s Bohem
Liberální výchova	Úcta	Podpora	Ambice rodičů	Vztah s Bohem
Vklad víry rodiči	Obětavost	Naslouchání	Absence hodnot	Modlitba
Vzor vztahu rodičů	Starostlivost	Vzájemná komunikace	Absence víry	Vzor a hodnota víry
Láska	Spravedlnost	Citlivá a empatická kom.	Absence úcty	Příklad druhým
Ochrana	Poctivost	Snaha o důvěru	Absence vzdoru	Odevzdanost
Bezpečí	Respekt	Žádné předsudky	Vzdor v pubertě	Vděčnost
Jistota	Důvěra	Vyvarování se chyb	Nestabilní (nevytvořený) vztah rodičů k dítěti	Oběť
Lidství	Láska	Bez přetvářky	Přísnost	Touha poznat Boha
	Služba		Nezáměrné opakování chyb rodičů	Přehodnocení postojů od rodičů
			Odmítání víry	Přehodnocení víry v dospívání
			Strach	Společenství
			Nelehké osamostatňování	Sdílení

4.7 Shrnutí výzkumu

Z uskutečněného výzkumu vyplynulo, že pro respondenty byli rodiče v rámci uskutečňované křesťanské výchovy prvními percipovanými (vlivnými) zprostředkovateli křesťanských morálních hodnot. Ve výchově, kde nebyl kladen důraz na křesťanské morální hodnoty, byli rodiče taktéž prvními percipovanými (vlivnými) zprostředkovateli morálních hodnot. Zásadní poznatek, který se výzkumem v rozhovorech prolínal, nám objasňuje, jak se jako rodič postavit k přejatým výchovným praktikám od svých rodičů. Buď přehodnotit radikálně, to znamená, že si vybudují vlastní nový výchovný postoj a princip z vlastní prožité zkušenosti. Nebo přehodnotím jiným způsobem, že si vybudují vlastní postoje a principy, které ale budou mít počátek z výchovy od rodičů. Realizovaný výzkum dále interpretoval za nejdůležitější křesťanské hodnoty ve vztahu k rodičům lásku, úctu a poslušnost v konfrontaci s důvěrou, poctivostí, respektem, spravedlností, starostlivostí, obětavostí a službou. Souhrnná kategorie kódů – „Nešvary v rodině“ – výzkumem odhalila, co respondenti připisují k negativnímu prožívání rodinné atmosféry. Povrchní výchova, ambice rodičů spolu s nestabilním vztahem rodičů, kdy děti pociťují strach a přísnost, které pramení v dezorientaci hodnot, resp. absenci hodnot a víry. V problémovém období dospívání byl u respondentů typický vzdor, ale u poloviny dotazovaných se objevila absence vzdoru nebo partnerství s rodičem.

U vlivu křesťanské výchovy i výchovy bez důrazu na křesťanské morální hodnoty na dítě hraje podstatnou roli vzájemný vztah rodičů a vzor a působení tohoto vztahu na dítě. Dále je u rodičů vychovávající dítě v křesťanské výchově směrodatný a určující vzor a vztah víry rodičů s Bohem. Vzájemnou korelaci lze tedy spatřit ve vztahu rodičů k Bohu a ve vzoru pro své děti, které chtějí rodiče právě skrze svůj osobní příklad víry ovlivňovat a tím jim křesťanské morální hodnoty zprostředkovat. Tomu napomáhá, v neposlední řadě, zjištění vyplývající z uskutečněného výzkumu, tzv. pospolitost rodiny. Pospolitost rodiny neboli to, jak se snaží rodina spolu vycházet a mít nepsaná pravidla. Pospolitost rodiny respondenti ve výzkumu spatřují v přirozené atmosféře rodiny, kde se členové podporují, naslouchají si, vzájemně spolu empaticky a citlivě komunikují, snaží se pěstovat důvěrný vztah. Rodiče se ve výchově k dětem chtějí

vyvarovat chyb, nemít předsudky a chovat se bez přetvářky. V kategorii kódů z výzkumu – „Bůh v rodině“ – je patrná velká objemnost toho, jak respondenti vnímají víru a jak jako rodiče výchovně působí svým vztahem k Bohu jako vzor svým dětem a okolí. A v neposlední řadě je kladen důraz na sdílení a setkávání se s jinými rodinami a dětmi.

ZÁVĚR

V bakalářské práci se věnuji tématu Percipovaný vliv křesťanské výchovy na hodnotovou orientaci v dospělosti. V teoretické části bakalářské práce jsem se zabývala pohledem na dvě velké veličiny morální hodnoty a svědomí. Vzala jsem si na pomoc kromě odborných publikací také oficiální dokumenty katolické církve encykliku *Veritatis splendor* „O základech morálního učení církve“. Za zajímavý doplněk první kapitoly shledávám přiložený graf *Hodnoty a postoje v ČR*. Výsledky grafu pocházejí ze série výzkumů, které v ČR proběhly v rámci rozsáhlého mezinárodního srovnávacího projektu European Values Study (EVS) – Evropský výzkum hodnot - letech 1999 a 2008. Do grafu jsem z tohoto rozsáhlého projektu vybrala ty otázky, které se svým způsobem týkají této bakalářské práce a toho čím se zabývá. Z grafu je patrné, že česká společnost zažívá propad hodnot a vztahů podstatně výraznější než v roce 1999. Myslím si, že ve věřícím prostředí, co mi potvrdil výzkum a potvrzuje mi to realita ve farnostech i u nevěřících přátel, se hodnoty a postoje a vztahy k sobě navzájem těší vzestupu a začínají více fungovat na upřímnosti, důvěře, pomoci a častém vzájemném setkávání. Člověk je tvor společenský a má zakódován citát římského císaře Alexandra Severuse „*Nedělej druhým to, co nechceš, aby dělali oni tobě.*“

Dále jsem v teoretické části popsala s pomocí odborných publikací i církevních představitelů papežů Pavla VI., Jana Pavla II. i Benedikta XVI. pojmy – manželství, manželský život, rodina. Za zajímavé spatřuji, že se v textu objevují i rady ze života pro život, které jsem zařadila záměrně, jelikož rozpadlých manželství přibývá. A další jev, který v poslední době narůstá, je život nesezdaný – tzv. na hromádce, na psí knížku. Manželství, ať církevní nebo civilní obřad je vždy zlom pro oba. Ale jen oni dva navzájem určují, zda-li zlom bude k lepšímu, nebo se brzy rozpadne. Každý rád rady do života nemá, v tom případě nechápe, že rady jsou tu pro to, aby nám ze zkušeností a z vědeckého zkoumání ukazovali jak šťastně a spokojeně žít. Spisovatel Eggerichs, z jehož knihy *Láska a úcta* jsem také v bakalářské práci čerpala, radí všem bez rozdílu na vyznání víry. Myslím si, že ve spokojeném manželství není potřeba být věřící, leda věřící a mít důvěru ve svůj protějšek. Dále se bakalářská práce zmiňuje o mateřství, otcovství a velmi podstatných úlohách – matky a otce. Tyto role jsou popisovány odborným okem a ze zkušeností a nechybí také pohled římskokatolické nauky.

Dále se v bakalářské práci věnuji rodinné a křesťanské výchově. Pojmy rodinné prostředí a výchovu definuji pedagogickým slovníkem a odbornými publikacemi ale i zde pohled církevních dokumentů nechybí a dodává morální ráz a doplňuje, jaké morální hodnoty mohou z těchto dvou pojmů vyplynout. Za zajímavý přínos v bakalářské práci považuji zmínku o pohlavní výchově u dětí, kde mně v knize *Sexuální výchova v rodině* spisovatele Pšeničky zaujal příběh o narození děťátka a celkově jsem se snažila z knihy vybrat úryvky, které jsou podstatné ve výchově k pohlavnosti. Jen rodiče můžou, vlastně musí pěstovat v dětech základní morální hodnoty svým vzorem, vzájemným vztahem k sobě a k dětem. Jak vzkazuje Jiřina Prekopová čtenářům časopisu *Rodinný život* (3/2008) *„Aby mezi sebou pěstovali lásku, mezi sebou jako muž a žena, a tím dali dětem základnu bezpečnosti, tedy přístav, a aby tím i učili děti, jak se s tou láskou zachází. To se děti musí naučit na rodičích. Vidět, že se i oni pohádají a že se ještě ten den smíří, ještě než zapadne slunce.“*

Bakalářská práce dále definuje a popisuje model procesu zrání víry od Fowlera v sedmi stupních víry a dokonce podává jiný a stručnější model vývoje a zrání víry od Westerhoffa. Model Fowlera ukazuje např. vývoj víry již od kojeneckého věku, tím, že rodiče dávají dítěti pocit jistoty a bezpečí, důvěru. Model od Westerhoffa je ukončen stupněm naprostého vědomého podřízení osobní víry života Bohu. Všechny stupně bylo možné zaslechnout ve výzkumném rozhovoru s respondenty. Nejvíce však stupeň odpozorované víry, resp. vzor vztahu rodičů k Bohu a k dítěti a hledající víru v pubertě, kde člověk polemizuje a hledá nové vzory – jak popisuje model Westerhoffa. Od zrání víry volně přechází bakalářská práce do důležité a podstatné kapitoly *„Katecheze v rodině“*. Pojem slova katecheze definuje v úvodu kapitoly katechismus katolické církve. Jak, jakým způsobem hovořit dětem o Bohu, kdy začít mluvit o Ježíši a proč si dávat pozor na to, jak oslovujeme Pannu Marii před dětmi. Modlitba jako rozhovor dítěte s Bohem. První modlitbičky dětí, rady jak dialog uchopit a také seznámení s Bohem prostřednictvím jednoduchého a názorného vyprávění z Písma Svatého. A neméně důležitá bohoslužba, kde se dítě setkává s prostředím, které na něj může působit tajemně. Místo, kde se dá užít i legrace při kázání „povídání“ kněze s dětmi a hlavně zapojení se do průběhu bohoslužby.

Závěrečná kapitola teoretické části bakalářské práce pojednává a definuje pojem společenství. Místo setkávání, sdílení a společné modlitby stmelující rodiny a obzvláště tvořící kamarádské vztahy u dětí.

V empirické části byl uskutečněn kvalitativní výzkum metodou rozhovoru s deseti respondenty, kteří mají vlastní rodiny. Většina jich měla děti předškolních let nebo děti nad 10 let. Percipovaný vliv křesťanské výchovy má rozhodně dopad na to, jakým způsobem se dítě v budoucnosti, resp. v dospělosti bude chovat a řídit. Bakalářská práce s pomocí výzkumných rozhovorů s manželskými páry i jednotlivci, kde vyplynulo, že polovina vyrůstala v nevěřícím prostředí a víru přijala v průběhu života, chce výzkumem vyjádřit hlubokou pravdu vlivu výchovy rodičů do budoucího života. Zároveň, jak potvrzují výsledky z rozhovorů je možné určité přehodnocení vlivu výchovy, ale toto přehodnocení záleží vždy na vzájemné souhře manželů – rodičů.

S velkou ochotou, laskavostí a otevřeností respondentů k mé osobě se rozhovory konaly ve velké většině v rodinném domácím prostředí. V prostředí přijetí, uvolnění.

Děkuji za to! Vážím si toho.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BENEDIKT XVI. *Myšlenky o rodině: výbor z textů papeže Benedikta XVI. uspořádal LucioCoco*. Praha: Paulínky, 2010. ISBN 978-80-86949-80-2.

BOGLIOLO, Alojz. *Etika*. Řím: Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, 1980.

CAKIRPALOGLU, Panajotis. *Psychologie hodnot*. Olomouc: Votobia, 2004. ISBN 80-7220-195-6.

CLOUD, Henry a John TOWNSEND. *Prosím Tě, mami. Jak nás ovlivnily naše matky?* 2 vyd., Praha: Návrat domů, 2003. ISBN 80-7255-080-2.

DŘÍMAL, Ludvík. *Katecheze jako výchova víry*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2002. ISBN 80-7266-122-1.

EGGERICHs, Emerson. *Láska a úcta: láska, po níž ona tolik touží, úcta, kterou on tak zoufale potřebuje*. Praha: Návrat domů, c2012. ISBN 978-80-7255-267-2.

ELDREDGE, John a Stasi ELDREDGE. *Úchvatná!: odhalte tajemství ženské duše*. Praha: Návrat domů, 2006. ISBN 80-7255-136-1.

FERRERO, Bruno. *Šťastní rodiče: křesťanská výchova podle Dona Boska*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-937-2.

FUCHS, Eric. *Co dělá naše jednání dobrým?: uvedení do etiky*. Jihlava: Mlýn, 2003. ISBN 80-86498-03-4.

GRÜN, Anselm. *Svatost manželství*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7195-343-2.

HEIDBRINK, Horst. *Psychologie morálního vývoje*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-154-1.

HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-888-0.

HENSLIN, Earl R. *Otec a syn: tajemství silného pouta mezi otcem a synem*. Praha: Návrat domů, 2003. ISBN 80-7255-068-3.

HERCÍKOVÁ, Pavla Edita. *Křesťanská výchova dětí*. Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 2002. ISBN 80-239-0353-5.

HERMAN, Marek. *Najděte si svého manžana*. Olomouc: Hanex, 2006.

JENČO, Ján. Katechéza malých dětí v rodině. In: PAL'Á, Gabriel. *Aktuálnej aspekty kresťanskej výchovy: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Prešov: Prešovská univerzita, Greckokatolícka bohoslovecká fakulta, 2007, s. 80-93. ISBN 978-80-8068-876-9.

KASPER, Walter. *Teologie křesťanského manželství*. Brno: CDK Centrum pro studium demokracie a kultury, 1997. ISBN 80-85959-28-3.

KOLÁČEK, Josef, ed. *Katechismus katolické církve*. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-132-6.

KOTEKOVÁ, R., E. ŠIMOVÁ a A. GECKOVÁ. *Psychológia rodiny*. Michalovce: PeGaS, 1998. ISBN 80-967901-0-2.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *O šťastném manželství s Jaro Křivohlavým*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. ISBN 80-7192-765-8.

KVAPIL, Jiří. Otcovství je podíl na Boží vznešenosti. *Rodinný život*. 2010, č. 2. s. 12. ISSN 1214-0856.

LEISTOVÁ, Marielene. *První zkušenost s Bohem*. Praha: Vyšehrad, 1996. ISBN 80-7021-177-6.

LEMAN, Kevin. *Na otci záleží: Staňte se i vy otcem, jakého vaše dcera potřebuje*. Praha: Návrat domů, 2008. ISBN 978-80-7255-175-0.

MALÝ, Tomáš. *Výchova v rodině*. Řím: Křesťanská akademie Řím, 1983.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. ISBN 80-04-25236-2.

MUCHOVÁ, Ludmila. *Bůh je jako mrakodrap: o rozvíjení dětského Božího obrazu*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1998.

MUCHOVÁ, Ludmila. *Na cestě k člověku: role katechety a učitele náboženství v současné církvi a společnosti*. České Budějovice: Sdružení sv. Jana Neumanna (Setkání), 2000. ISBN 80-86074-20-X.

NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 1999. ISBN 80-200-0690-7.

OPATRNÝ, Aleš. *Malá společenství: Jak začít, jak pokračovat*. Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 2000. ISBN 80-238-7294-X.

PAVEL, Jan II. *Ketecheze v církvi = Catechesi tradendae*. Řím: Křesťanská akademie Řím, 1982. Skála; sv. 11.

PAVEL, Jan II. *O úkolech křesťanské rodiny v současném světě: apoštolská exhortace Jana Pavla II. z 22. listopadu 1981 = Familiaris consortio*. Praha: Zvon, 1992. ISBN 80-7113-067-2.

PAVEL, Jan II. *Veritatis Splendor: encyklika Jana Pavla II. o základech morálního učení církve* z 6. srpna 1993. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-114-8.

PAVEL VI. *Humanae Vitae: O správném řádu sdělování lidského života*. Praha: Scriptum, 1991. ISBN 80-900335-5-5.

PREKOPOVÁ, Jiřina. Informace s emocionalitou, to je jako jíška. *Rodinný život*. 2008, č. 3, s. 5. ISSN 1214-0856.

PRIBULA, Marek. Rodina jako účinné sociálne prostredie úspešnej socializace dieťaťa. In: PAL´A, Gabriel. *Aktuálnej aspekty kresťanskej výchovy: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Prešov: Prešovská univerzita, Greckokatolícka bohoslovecká fakulta, 2007, s. 45-49. ISBN 978-80-8068-876-9.

PRŮCHA J., E. WALTEROVÁ a J. MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 4. vyd., aktualiz. Praha: Portál 2003. ISBN 80-7178-772-8.

PŠENÍČKA, Oldřich. *Sexuální výchova v rodině: radost být matkou a také otcem*. 2. vyd., dopl. Pardubice: Hnutí rodina; Hradec Králové: Atd, 1995. ISBN 80-901524-3-0.

RABUŠIC, Ladislav a Jana Hamanová. *Hodnoty a postoje v ČR 1991 – 2008: (pramenná publikace European Values Study)*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-4952-9.

SIMAJCHL, Ladislav. *Desatero božích přikázání – pravidla dobrého člověčenství*. Brno: Canto . Petr Veselý, 1988.

SMAHEL, Rudolf. *Duševní vývoj a duchovní zrání dítěte v křesťanské rodině*. Olomouc: Matice cyrilometodějská s. r. o., 1983.

ŠVAŘÍČEK ROMAN a Klára ŠEĐOVÁ et al. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

TILLMAN, Klemens. *Jak dnes mluvit v rodině o Bohu*. 2. vyd., Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 1995.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I., Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.

PŘÍLOHY

Příloha 1

Rozhovor s respondentkou T. Z.

1. Váš názor na předávání hodnot víry od rodičů dětem?

Můj názor, ehm. To je složitá otázka. Ono, já si myslím, že hodně záleží od toho, jak ti rodiče tu víru žijí a jak žije víru rodina. Především si myslím, že se to předává na základě toho, jak žijí, jak konají. Že rodiče mohou dětem něco povídat, něco je učit, to taky děti přijmou hlavně v tom ranějším věku. Mohou to v souvislost a závislost jejich povah přijat a s tím polemizovat nebo něco, ale to jaké vidí návyky u svých rodičů, jak vidí, jak se třeba modlí nebo jak mluví o víře. Jaké mají postoje k věcem, tak to je takové zásadní co nelze jenom tak přepsat. Tady to podle mě zůstává. Lidé, různí, mají zkušenosti, že třeba je rodiče dávali na náboženství, chodili do kostela, mluvili o víře, ale ty postoje té rodiny v nějakých situacích nebyly tak pevné a tady to je třeba ovlivnilo víc jako třeba směrem od víry nebo obrácením k víře než ta slova. Myslím ale zase, budu trošičku proti tomu, co jsem řekla na začátku, že i ta slova jsou důležitá, určitě. Ale je to potřeba, aby to bylo podpořeno tady tím, co se dělá.

2. V jakých křesťanských morálních hodnotách a zvyklostech jste byl/a vychováváný/á, můžete posoudit, jak se projevují ve vašem životě?

Já jsem byla vychovávána v katolické rodině s křesťanskými zásadami, že jsme tak nějak dodržovali, nevím, pravděpodobně všechno. V té době jak jsem byla malá, mi to přišlo jako úplně normální. Že to tak jako všechno má být a v kostce – jsem všechny zásady nějak asi převzala, přebrala. V tom období dospívání tak jsem s těmi všemi věcmi polemizovala a měla jsem třeba další vzory třeba křesťanské nebo otázky morálních hodnot a tak.

Konkrétně jsem asi neřekla ty hodnoty morální, to bych asi měla nebo takhle stačí? Jako třeba pravda, jako ten život na prvním místě, otázka toho jako jestli dodržím nějakou důležitost nebo ne - jako těch priorit, taková ta křesťanská morálka bez výjimky. Taková tvrdší, možná. Já jsem ji takhle nepřevzala úplně takhle celou, ale takhle jsem to měla dáno.

3. Jak výchova vašich rodičů ovlivnila vaši víru a postoj k výchově vašich dětí?

Tak víra mých rodičů ovlivnila mou víru. Dokonce bylo období, kdy jsem si myslela, že takhle jako jsem byla přesvědčená, takhle víra nevypadá. Jako víra prostě je to něco živějšího, že mý rodiče to, co je jejich víra nebo to, co oni žijí, tak že to není úplně jako pravá víra, že je to takové docela neživé, nebo tak nějak na oko. Teď jak jsem už zase starší a mám své děti nebo jako chápu více život a různé situace, tak vím nebo tak jako nějak cítím a mám to sama pro sebe tak nějak vyřešeno, že oni vlastně mají ten svůj styl, ale bohužel nejsou schopni jako akceptovat nějaké další směry ale že dělají v podstatě v té víře, kterou oni si vybudovali, ale kterou oni taky přijali od někoho, to maximum, tak jak to oni v tom stavu k Bohu nebo celkově tedy k hodnotám života by potřebovali asi mít. I když to někdy není ideální. Já jsem si tu víru, postoj k výchově našich dětí, ehm... určitě něco dělám úplně stejně nebo se i vědomky snažím takto dělat a nějaké věci obráceně zase ne a v rodině jsou rodiče vždycky dva, takže je to vzájemná tak nějak domluva. Že i od manžela přicházejí nějaké podněty, které pak nějak skloubíme.

4. Vzpomenete si, jak jste v dětství (dospívání) ctil/a rodiče, jaké křesťanské morální hodnoty v tom zpětně vidíte?

Mě v tom vyšla ještě další otázka, že mě se to spojovalo i s takovým strachem, že to tak prostě musí být v té době, než jsem já sama dospěla nebo prošla tím, že jsem pochopila, že to není jako strach nebo taková ta přílišná ctnost, protože můj otec byl docela přísný a nenechal vůbec o nějakých věcech vůbec diskutovat. Takže tady to, ta úcta k těm rodičům, ten respekt, byl spojen vlastně s tím takovým jako strachem, že to nelze udělat jiným způsobem. A hodnoty jaké v tom morální zpětně vidím. Cti otce svého i matku svou... Jaké morální hodnoty v tom zpětně vidím? Tak hlavně lásku. Já jsem teď mluvila o strachu, ale to co v tom zpětně vidím tak to je hlavně láska, kterou pak jako dítě k tomu vztahu má a taková jako opora, že když vím nebo když jsem věděla, že se o ně mohu opřít i když tam byla taková ta nevyřešená otázka, že prostě nelze o ničem diskutovat tak, to bylo ve vztahu jenom k otci. Tak hlavně ta morální hodnota té lásky.

5. Byly okamžiky, etapy života, kdy si s vámi rodiče nevěděli rady?

Určitě, třeba v tom dospívání.

6. Jak hodnotíte způsob křesťanské morální výchovy vašich rodičů z pohledu dospělého člověka majícího vlastní rodinu?

Jako dost tradiční a takové jako strnulé. Strnulé pojetí a tak mi přijde, že jako v něčem s tím úplně nebyly srovnání, že předávali něco, co oni neměli úplně převzato za své, že to byl jako nějaký kodex, že to bylo vnější a ne vnitřní. A to se pak já snažím, aby to v mé výchově nebylo, ne vždycky to tak určitě je.

7. Myslíte si, že celková atmosféra v rodině a vzájemný vztah rodičů (manželů) ovlivňuje předávání křesťanských morálních hodnot ve výchově?

Určitě, že víra je vlastně vztah a má to takovou tu hodnotu toho vztahu, že ta láska, kterou dítě prožívá v rodině, tak může potom na základě tady té lásky, ono může se nějak vnitřně představit nebo i cítit ten vztah k Bohu, protože to je pro něj ještě daleko více nepředstavitelné, když tu lásku jako nemá. Takže na základě toho – pozitivní atmosféra, dobrý vzájemný vztah rodičů i vztah k dětem napomáhá vlastně víře. Obráceně to nejde, aby tam byl špatný vztah a byla nějaká živá víra, to ne.

8. Jakou roli podle Vás hraje v předávání křesťanských morálních hodnot komunikace, naslouchání a podpora v rodině?

Velkou. Základní. Takovou zásadní.

9. Co podle vás obnáší vychovat z dítěte křesťana?

Asi hodně dost těch věcí jak bylo v té otázce na začátku. Jako jednak mu umožnit poznávat tu víru tím rozumem ale vychovávat ho také tím každodenním svým příkladem, aby pro něj křesťanské hodnoty byly něčím samozřejmým a na základě toho vztahu taky rodič – dítě tak to dítě může vnímat vlastně tu kotvu, kterou může mít v té víře, že neměl ty poznatky, ukázat mu ten vztah a taky ho respektovat a taky s ním diskutovat o věcech, přijímat ho. Přijmout to dítě taky.

10. Podstatná je i společnost, doba, ve které jste vyrůstal/a se od té dnešní podstatně změnila, jak může křesťanská rodina a výchova plynoucí z ní obstát v dnešní společnosti? Máte nějaký svůj recept?

Ehm. Nemám. Křesťanská rodina v dnešní společnosti. Neměla by se ta křesťanská rodina separovat. Prostě by měla normálně žít a vnášet do života to, v co věří se svým morálním žebříčkem a svůj vztah k Bohu a velkou podporou nebo součástí bez které to nejde, je jako křesťanské společenství, bez toho aby bylo uzavřeno. Aby my křesťané tady někde mezi ostatními nekřesťany tak jsme měli taky jako v sobě oporu nebo se mohli inspirovat, abychom nebyli... prostě to je to obohacující, abychom věděli jak dál, protože když se dvě hlavy spojí nebo dvě srdce spojí a tak dále tak je to lepší.